

МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ
Установа адукацыі
“Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт
імя Францыска Скарыны”

АНАМАСТЫКА ГОМЕЛЬШЧЫНЫ:
назвы роднага краю ў тапонімах

Практычнае кіраўніцтва
для студэнтаў спецыяльнасці
1-21 05 01 “Беларуская філалогія”

Гомель
ГДУ імя Ф. Скарыны
2012

УДК 81'373.21 (476.2) (075.8)

ББК 81.031.4 (4 Бел. – 4 Гом.) я 73

Б 14

Аўтар: Н. А. Багамольнікава, кандыдат філалагічных навук, дацэнт

Рэцэнзенты: З. У. Шведава, кандыдат філалагічных навук, дацэнт, дацэнт кафедры беларускай мовы УА “Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны”;

Т. А. Карніеўская, кандыдат філалагічных навук, выкладчык кафедры замежных моў УА “Гомельскі дзяржаўны медыцынскі ўніверсітэт”

Рэкамендавана да друку Навукова-метадычным саветам установы адукацыі “Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны”

Анамастыка Гомельшчыны: назвы роднага краю ў тапонімах: для студ. дзённай і завочнай форм навучання спецыяльнасці 1-21 05 01 “Беларуская філалогія (па накірунках)”/ Аўт. Н. А. Багамольнікава. – Гомель: УА “ГДУ імя Ф.Скарыны”, 2012. с. ISBN

Практычнае кіраўніцтва ахоплівае такія раздзелы спецкурса “Анамастыка Гомельшчыны: назвы роднага краю”, як “Агульныя пытанні анамастыкі” і “Тапаніміка як раздзел анамастыкі” і накіравана на засваенне і замацаванне тэарэтычнага матэрыялу дысцыпліны. Для ўдасканалення практычных уменняў студэнтаў пададзены трэніровачныя практыкаванні, пытанні і заданні для самакантролю. У дапамогу студэнтам для авалодання ведамі па дысцыпліне прапанаваны спіс літаратуры.

Рэкамендуецца студэнтам дзённай і завочнай форм навучання спецыяльнасці 1-21 05 01 “Беларуская філалогія (па накірунках)”. Можа быць выкарыстана настаўнікамі агульнаадукацыйных школ, гімназій, ліцэяў, каледжаў, у крывзнаўчай рабоце.

© Багамольнікава Н.А., 2012

© Установа адукацыі

“Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт
імя Францыска Скарыны”, 2012

З М Е С Т

Уводзіны.....	
1 Агульныя пытанні анамастыкі	
1.1 Анамастыка як галіна мовазнаўства.....	
1.2 Аспекты даследавання анамастыкі.....	
1.3 Метады вывучэння анамастыкі.....	
1.4 Асноўныя адзінкі і паняцці анамастыкі, яе віды і этапы вывучэння.....	
2 Тапаніміка як раздзел анамастыкі	
2.1 Айканіміка.....	
2.2 Гідраніміка.....	
2.3 Урбананіміка.....	
Літаратура.....	
Дадатак А. Прыкладная тэматыка рэфератаў.....	

Уводзіны

Сапраўдны спецыяліст павінен мець высокую культуру і быць кампетэнтным у галіне абранай спецыяльнасці, таму ў працэс выкладання ўводзяцца яшчэ спецкурсы і спецсемінары, якія прызначаны для больш глыбокага вывучэння прыватных тэм.

Карыстаючыся мовай, мы кожны дзень сустракаемся з уласнымі імёнамі. Яны служаць для наймення людзей, геаграфічных і касмічных аб'ектаў, жывёл, розных прадметаў матэрыяльнай і духоўнай культуры. Да ўласных адносяцца імёны як рэальна існуючых або існаваўшых людзей, гарадоў, сузор'яў і г. д., так і найменні прадметаў, створаных фантазіяй чалавека – імёны багоў, персанажы мастацкай літаратуры і фальклору. Функцыянальная і моўная своеасаблівасць імён прывяла да таго, што іх пачалі вывучаць у асобным раздзеле мовазнаўства – “Анамастыцы” (з грэч. ‘майстэрства даваць імёны’). На сённяшні дзень, калі анамастыка стала самастойнай дысцыплінай, вырасла неабходнасць яе вывучэння. Школьнай праграмай увага ўласным імёнам удзяляецца фрагментарна. Аднак студэнт-філолаг, будучы настаўнік мовы і літаратуры, павінен быць знаёмы з гісторыяй анамастыкі, яе прадметам, тым больш што анамастыка мае выразна бачны міждысцыплінарны характар: цесна звязана з геаграфіяй, гісторыяй, этнаграфіяй, археалогіяй, фальклорам. Вывучэнне анамастыкі заснавана і на раней атрыманых ведах па такіх дысцыплінах, як “Дыялекталогія”, “Гісторыя беларускай мовы”, “Сучасная беларуская мова”.

Спецкурс “Анамастыка Гомельшчыны: назвы роднага краю” вывучаецца студэнтамі 4 курса спецыяльнасці “Беларуская філалогія” дзённай і завочнай формаў навучання ў аб'ёме 38 гадзін вучэбных заняткаў (з іх 28 гадзін лекцыйных і 10 гадзін практычных заняткаў). Неабходнасць і актуальнасць спецкурса тлумачыцца тым, што ён з'яўляецца важным звяном у ланцужку агульнафілалагічнай адукацыі студэнтаў, спрыяе вырашэнню задачы гісторыка-культурнага асваення нацыянальнай спадчыны беларускага народа шляхам вывучэння такога яго значнага моўнага пласта, як уласная лексіка, знаёміць з анамастыкай Усходняга Палесся і ўзроўнем яго даследавання. Спецкурс арыентуе студэнтаў на вытлумачэнне ўласных назваў Гомельшчыны ў іх структурна-семантычным і функцыянальна-камунікатыўным аспектах, на выяўленне адметных спецыфічных заканамернасцей, якія праяўляюцца на розных узроўнях класаў анамастычнай лексікі, на ўсебаковае апісанне яе як жывой і рухомай з'явы, дапамагае зразумець яе дынаміку і асноўныя тэндэнцыі развіцця.

Мэтай спецкурса з'яўляецца засваенне студэнтамі неабходных, правільна і навукова абгрунтаваных тэарэтычных звестак у галіне анамастыкі з улікам ідыяэтычнага нацыянальнага кампанента беларускай мовы, а

таксама набыццё практычных уменняў і навыкаў для ўсебаковага аналізу розных класаў онімаў Гомельшчыны і для ўкладання онімаў у анамастычныя слоўнікі.

З асноўнай мэты спецкурса і яго прадмета вынікае шэраг задач:

- засваенне дастатковай колькасці тэарэтычных ведаў для ўсведамлення анамастыкі як самастойнай лінгвістычнай навукі, што стаіць асабліва цесна на стыку гісторыі і геаграфіі;
- фарміраванне ўяўленняў студэнтаў пра асноўныя анамастычныя паняцці, аспекты і метады даследавання анамастычнага матэрыялу;
- аналіз сучаснага стану анамастычнай навукі ў Беларусі і на Гомельшчыне;
- фарміраванне ўменняў і навыкаў выкарыстання тэарэтычных ведаў для вырашэння канкрэтных лінгвістычных задач у галіне анамастыкі;
- заахвочванне студэнтаў да навукова-даследчай работы па анамастыцы;
- авалоданне ўстойлівымі навыкамі самастойнай інтэрпрэтацыі моўных з’яў.

Студэнт павінен ведаць тэарэтычную базу вывучаемай дысцыпліны, функцыі розных відаў анамастычнай лексікі ў сістэме, метадалогію даследавання ўласных найменняў, стан вывучэння анамастычнай лексікі ў Беларусі і на Гомельшчыне ў прыватнасці, мець навыкі самастойнай работы з онімным матэрыялам. **На рэалізацыю мэт і задач спецкурса** і накіраваны змест дапаможніка, які складаецца з тэарэтычнай і практычнай частак, прыкладнай тэматыкі рэфератаў, спіса рэкамендуемай літаратуры.

Лекцыйны матэрыял скіроўвае студэнтаў на атрыманне неабходных тэарэтычных ведаў па анамастыцы: яны знаёмяцца з анамастыкай як галіной мовазнаўства і яе месцам сярод іншых дысцыплін, аб’ектам, прадметам і задачамі даследавання, аспектамі даследавання, метадамі даследавання, сярод якіх прымяняюцца агульнанавуковыя і спецыфічныя анамастычныя метады, вывучаюцца асноўныя адзінкі і паняцці анамастыкі, віды анамастыкі. Затым адбываецца азнаямленне з раздзеламі гэтай навукі, але найбольшая ўвага ўдзяляецца антрапаніміцы (вывучае ўласныя імёны людзей), тапаніміцы (навука аб уласных імёнах геаграфічных аб’ектаў) і іх падраздзеламі, разглядаецца ўклад анамастаў Гомельшчыны ў развіццё навукі аб імёнах.

Падчас практычных заняткаў выпрацоўваюцца навыкі структурна-семантычнага аналізу на загадзя падрыхтаваным фактычным матэрыяле розных класаў онімаў. Гэта могуць быць спісы імён, імён па бацьку і прозвішчаў студэнтаў курса, тапонімы, сабраныя палявым метадам па месцы нараджэння і пражывання студэнтаў ці іх родзічаў. Студэнты знаёмяцца з метадыкай збору і лексікаграфічнай апрацоўкі матэрыялу. Вывады па даследаванні падмацоўваюцца ў выглядзе табліц, схем, дадаткаў. Студэнты

авалодваюць і картаграфічным метадам аналізу ўласных імён, тэхнікай укладання іх у слоўнікі розных тыпаў. Пасля наведвання спецкурса студэнты пішуць навуковыя даклады, з якімі выступаюць на студэнцкіх навуковых канферэнцыях, курсавыя і дыпломныя работы.

У выніку студэнт павінен умець:

- карыстацца анамастычнымі паняццямі і тэрмінамі ў іх сістэмна-структурных сувязях;
- збіраць фактычны матэрыял, праводзіць яго лексікаграфічную апрацоўку;
- валодаць асноўнымі відамі лінгвістычнага аналізу;
- прапагандаваць анамастыку як навуку ў шырокіх колах грамадскасці з мэтай разгорнутай работы па зборы мясцовага анамастычнага матэрыялу, які па розных прычынах пачынае знікаць;
- валодаць тэхнікай укладання фактычнага матэрыялу ў слоўнікі;
- карыстацца навуковай, даведачнай і метадычнай літаратурай па анамастыцы;
- мець навыкі правядзення краязнаўчай работы ў школе, раёне, вобласці.

Студэнты знаёмяцца са зніклымі рэліктавымі назвамі і тымі, якія ўзніклі ў глыбокай старажытнасці, але існуюць і сёння і ўяўляюць сабой сталую нацыянальную каштоўнасць на тэрыторыі ўсходніх славян. Яны “адкрываюць” для сябе ў тапаніміі старажытныя лексемы, напрыклад, такія, як *весь* ‘вёска’, *морг* ‘мера зямельных плошчаў у Вялікім княстве Літоўскім, адпаведная 0,75 га’ і інш.

Жыццёвыя абставіны вымушалі чалавека адрозніваць адзін аб’ект ад другога. Міналі стагоддзі, а колькасць онімаў няўхільна расла, і цяпер іх немагчыма падлічыць. Яны выконваюць не толькі сваю адрасную функцыю. Гэта словы, якія абазначалі раней пэўнае паняцце. “...анімічныя адзінкі – у гісторыі, а гісторыя – у анімічных адзінках”, – сцвярджае даследчыца Г. М. Мезенка. Уласныя назвы захоўваюць каштоўныя звесткі пра гісторыю роднага краю, яго сіваю старажытнасць і нядаўняе мінулае. Гэта неад’емная частка нашай мовы ў цэлым. Таму збор анамастычнага матэрыялу, яго вывучэнне і лексікаграфічнае апісанне паранейшаму застаецца адной з актуальных і навукова важных задач. У яе вырашэнні павінны прымаць актыўны ўдзел і дапытлівыя студэнты. Нам у нашым рэгіёне патрэбна як мага хутчэй занатаваць уласныя найменні, якія знікаюць разам з адсяленнем населеных пунктаў вобласці ў выніку аварыі на ЧАЭС і штогадовым змяншэннем колькаснага складу сталага насельніцтва.

1 Агульныя пытанні анамастыкі

1.1 Анамастыка як галіна мовазнаўства

Намінацыйны арсенал любой мовы, у тым ліку і беларускай, выразна падзяляецца на два колькасна розныя пласты: агульныя імёны (апелятывы) і ўласныя імёны, або онімы. Раздзел мовазнаўства, які вывучае ўласныя імёны, называецца цяпер *анамастыкай*, што ў перакладзе з грэчаскай мовы абазначае ‘майстэрства даваць імёны’ (раней у гэтым значэнні ўжывалі тэрмін *тапанамастыка*). Такім чынам, аб’ект вывучэння анамастыкі – любое ўласнае імя. Асноўнымі **задачамі** анамастыкі з’яўляюцца вывучэнне шляхоў і заканамернасцей узнікнення онімаў, матывы намінацыі, іх развіццё, функцыянаванне, пераходы ўласных імёнаў з аднаго класа ў іншы, тэрытарыяльнае і моўнае іх распаўсюджванне.

Анамастыка аперыруе сваімі паняццямі, адзінкамі, тэрмінамі, сярод якіх важнейшымі можна адзначыць *онім*, *анімія*, *анімізацыя*, *анімічны арэал*, *анімічная аснова*, *онімаўтварэнне*, *анамастыкон* і інш. У анамастыцы ёсць значная колькасць тэрміналагічных спалучэнняў са словам *імя* ў значэнні ‘ўласнае імя’. Гэта і азначэнні да слова *імя*, што характарызуюць яго пераважна лінгвістычна, і тыя словазлучэнні, у якіх *імя* характарызуецца экстралінгвістычна. Правесці дакладную мяжу паміж лінгвістычным і экстралінгвістычным азначэннем *імя* ў шэрагу выпадкаў складана, таму хістанні і выпадкі “пераходу праз мяжу” непазбежныя. Уласныя імёны ўяўляюць сабой не проста вельмі вялікую функцыянальна і сацыяльна значную і маркіраваную ў культурна-гістарычным плане частку слоўніка любой мовы, але і вельмі спецыфічную яго складаючую па лінгвістычных параметрах (своеасаблівасць семантыкі, фанетыкі, арфаграфіі, словаўтварэння, марфалогіі, сінтаксісу).

У онімах людзі адлюстроўвалі “паняцці, звязаныя з найбольш важнымі, ключавымі сферамі свайго жыцця”, аднак самі онімы не маюць значэння, а толькі мэту – абазначаць, вылучаць адзін аб’ект, з якім яны суадносяцца (намінатыўна-ідэнтыфікуючая функцыя). Такой думкі прытрымліваюцца многія лінгвісты, у тым ліку і вядомы англійскі логік Джон Сцюард, які сцвярджаў, што ўласныя імёны не валодаюць значэннем, яны толькі дапамагаюць адрозніваць прадметы адзін ад другога. Яго апанент Х. Джозэф выказваў дыяметральна супрацьлеглае меркаванне: “Уласнае імя мае нават больш значэння, чым агульнае”. Сваю думку ён падмацоўваў тым, што імя не толькі называе, але і нясе аб аб’екце поўную інфармацыю.

Уласныя імёны гучалі і гучаць у штодзённых размовах, іх выкарыстоўваюць у розных стылях мовы, без іх не абыходзіцца ніводзін від пісьма, таму яны, несумненна, цікавілі чалавецтва з даўніх часоў, але напачатку гэта быў у цэлым аматарскі падыход. Навуковы падыход да іх вывучэння, найперш, паходжання, гісторыі, варта звязваць з імем нямецкага вучонага В. Гумбальда (1767 – 1835). У Расіі іх даследаванне ў адзначаным накірунку працягваў А.Х. Вастокаў (1781–1864). У сярэдзіне 19 ст. пры дапамозе аналізу ўласных імён была зроблена спроба вызначыць гістарычныя межы рассялення славян і суседніх з імі народаў (А. Г. Кіркор, А. А. Качубінскі, А. Л. Пагодзін). Больш высокі этап даследавання ўсходнеславянскай анамастыкі адзначаецца ў працах рускіх лінгвістаў А. А. Шахматава (1864–1920), А. І. Сабалеўскага (1857–1929) і беларускіх З. Я. Тараноўскага, Ю. Ю. Трусмана. Сістэмны навуковы характар вывучэння онімаў набыло ў апошнія дзесяцігоддзі, калі з’явілася шмат выданняў, у якіх выпрацаваны прынцыпы анамастыкі як самастойнай навуковай дысцыпліны (падрабязна мы іх будзем аналізаваць ніжэй). Беларуская анамастычная школа заснавана М. В. Бірылам.

У свой час Леў Успенскі пісаў, што для таго каб правільна вытлумачыць паходжанне імя, прозвішча, назвы мясцовасці, недастаткова прачытаць нават самую лепшую навукова-папулярную кнігу. Трэба прайсці грунтоўную ўніверсітэцкую падрыхтоўку – лінгвіста, географа, гісторыка, археолага, этнографа. Трэба доўга і ўважліва займацца спецыяльным напрамкам філалогіі, у якім падрабязна аналізуюцца пытанні анамастыкі ў шырокім сэнсе слова [4, с. 57]. Анамастыка прызнаецца перш за ўсё лінгвістычнай, мовазнаўчай навукай, так як любая назва бярэ свой пачатак з якойсьці мовы і для свайго тлумачэння непазбежна патрабуе прыцягнення моўных матэрыялаў. Назвы, несумненна, – элементы лексікі.

З другога боку, анамастыка цесна звязана з прыродай, насельніцтвам краіны, дзяржавы, вобласці, зямлі і ў гэтым сэнсе прадстаўляе аддзел геаграфічнай навукі. Геаграфічны характар мясцовасці вельмі часта дапамагае раскрыць значэнне і паходжанне той ці іншай назвы. Напрыклад, назвы вёсак *Лукі*, *Лучын*, *Лучыцы* сведчаць, што пасяленні ўзніклі каля выгіну рэчак, в. *Залессе* знаходзіцца за лясным масівам.

Неабходна ўказаць і на цесную сувязь анамастыкі з гісторыяй таго грамадства, якое стварыла імёны дадзенай тэрыторыі або змяняла і ўзбагачала іх у далейшым. Вельмі часта іменна гісторыя дапамагае раскрыць сэнс назвы. З гэтага пункту гледжання анамастыка з’яўляецца адной з галін гістарычнай навукі. Для прыкладу возьмем назву сталіцы нашай рэспублікі *Мінск* (былыя назвы яе *Менеск*, *Менск*, *Меньскъ*, якія ўпершыню ўпамінаюцца ў летапісах 1067 г.). Спачатку гэту назву звязвалі з дзеясловам *мяняць*, і на гэтай аснове выказваліся думкі аб тым, быццам

Мінск узнік на месцы ажыўленага абмену. Аднак ніякіх другіх доказаў, акрамя знешняга падабенства асноў, ніхто не змог прывесці. Факты сведчылі аб іншым: аддзяслёўныя назоўнікі з асновай *мяняць* у тапаніміі невядомы. Месцы гандлю ў эпоху ўзнікнення Мінска насілі назвы *торг*, *таргі* (г. **Таржок**). Матэрыялы XII–XV стст. сведчаць аб тым, што Мінск не з’яўляўся ажыўленым месцам гандлю. У той жа час аснова *мень* шырока прадстаўлена ў тапаніміі (г. **Мінск-Мазавецкі** ў Польшчы, чыг. ст. **Мена** і гар. пас. **Мена** ў Чарнігаўскай вобласці, рака **Мена** -- пр. прыт. Дзясны). Таму ёсць усе падставы звязваць назву г. **Менска** з імем р. **Мены**. Сведчаннем гэтага можа паслужыць суфікс *-ск-*, тыповы для назваў паселішчаў, утвораных на базе імёнаў рэк (параўн.: г. **Віцебск** на Віцьбе, г. **Пінск** на Піне, г. **Полацк** на Полаці, г. **Чачэрсск** на Чачоры). Аднак па тапаграфіі мясцовасці старажытным ядром Мінска лічыцца месца ўпадзення ракі Нямігі ў Свіслач, тады як рэчка Менка паказана на старых планах на паўднёвым захадзе ад сучаснага Мінска. Пытанне патрабуе яшчэ свайго даследавання. Пакуль жа адзначаюць, што месца ўпадзення Нямігі ў Свіслач магло быць цэнтрам г. Нямігі, а ядро Мінска магло ўзнікнуць каля р. Мена (Менка). На карысць гэтай гіпотэзы гаворыць наступны факт. У “Аповесці мінулых гадоў” запісана: “... братыя взяша Менескъ...поидоша к Немизе... меняне затворишася в граде...”. Адсюль можна меркаваць, што паміж Мінскам і Нямігай была адлегласць (у “Спісе гарадоў далёкіх і блізкіх к. XIV ст.” яны ўзгадваюцца як суседнія, але асобныя гарады). Відаць, пасля аднаго з пагромаў ад Менску нічога не засталася і ён фактычна ўзнавіўся побач з г. Няміга [2, с. 232-234]. Варыянт жа **Мінск** быў атрыманы, магчыма, пазней па аналогіі з назвай польскага горада Мінск-Мазавецкі.

У сваю чаргу, часта адзіным сродкам для правільнага меркавання аб этнічнай прыналежнасці насельніцтва той ці іншай мясцовасці аказваюцца онімы. Таму анамастыка з’яўляецца ў такога роду пытаннях важным дапаможным сродкам, памочніцай гісторыка і археолага.

Такім чынам, анамастыка – навука, што стаіць на стыку трох вялікіх абласцей: мовазнаўства, геаграфіі, гісторыі. У адпаведнасці з гэтым многія факты анамастыкі атрымліваюць належнае тлумачэнне толькі з прыцягненнем вельмі значнага і разнастайнага па характары матэрыялу – лінгвістычнага, гістарычнага і геаграфічнага.

Уласныя імёны з’яўляюцца індывідуальнымі найменнямі самага шырокага і разнастайнага кола прадметаў, з’яў, паняццяў. У сувязі з гэтым у анамастыцы вылучаюцца наступныя яе раздзелы:

Анеманіміка вывучае анемонімы (ад грэч. *anetos* ‘вечер’ і *опута* ‘імя’) – уласныя імёны стыхійных няшчасцяў, ураганаў, цыклонаў, тайфунаў, вятроў. Напрыклад: тайфуны **Глорыя**, **Мегі**, **Набі**, **Рокі**, **Талім**,

ураганы *Алекс, Аліса, Гілберт, Іда, Катрына, Кірыл, Флора*, цыклоны *Даліла, Нікалас, Ісаак*, снежны цыклон *Моніка*.

Антрапаніміка вывучае антрапонімы (ад грэч. *anthropos* ‘чалавек’ і *опута* ‘імя’) – уласныя імёны людзей, імёны па бацьку, прозвішчы, мянушкі, псеўданімы, крыптонімы, іх узнікненне, паходжанне, развіццё, функцыянаванне. Напрыклад: *Алесь, Іван Паўлавіч, Мележ, Жабрак* (мянушка), (Зоська) *Верас, Я. К.* (Янка Купала).

Зааніміка вывучае мянушкі жывёл (ад грэч. *zoon* ‘жывёліна’ і *опута* ‘імя’): карова *Зорка*, кот *Барсік*, сабака *Чарныш*.

Ідэаніміка вывучае ідэонімы (ад грэч. *idea* ‘ідэя’ і *опута* ‘імя’) – назвы твораў выяўленчага мастацтва, органаў перыядычнага друку: газет, часопісаў, інфармацыйных бюлетэней, свят, памятных дат, фестывалей, святкаванняў, асобных дакументаў. Напрыклад: карціны “*Вячэрні звон*”, “*Джаконда*”, “*Легенда пра бацьку Міая*”, “*Партызанская мадонна*”, газеты “*Лім*”, “*Звязда*”, святы *Дзень святога Валянціна, Купалле*, часопіс “*Маладосць*”, фестывалі “*Магутны Божа*”, “*Славянскі базар*”, “*Сожскі карагод*”.

Касманіміка вывучае касмонімы (ад грэч. *kosmos* ‘свет, сусвет, небасхіл’ і *опута* ‘імя’) – уласныя імёны зон касмічнай прасторы, галактык, зорнай сістэмы, частак сузор’я, планет, астэроідаў, камет. Напрыклад: галактыкі *Марфей I* і *Марфей II*, зоркі *Венера, Галава Гаргоны*, сузор’і *Вялікая Мядзведзіца, Малая Мадзведзіца, Млечны Шлях*, планеты *Марс, Зямля*, астэроіды *Ангеліна, Сільвія*, каметы *Бакулунда, Клемола*. Сярод касмонімаў некаторыя лінгвісты асобна выдзяляюць астронімы – назвы асобных нябесных цел.

Парайніміка вывучае парайнімію (ад грэч. *poreion* ‘сродак перамяшчэння’ і *опута* ‘імя’) – віды транспартных сродкаў. Напрыклад: цягнік “*Сож*”, самалёт “*Боінг*”, параход “*Чалюскін*”, ледаколы “*Ленін*”, “*Масква*”, караблі “*Аўрора*”, “*Прынец*”, “*Санта-Марыя*”, “*Святы Пётр*”, касмічны карабель “*Усход*”.

Прагматоніка вывучае прагматонімы (ад грэч. *pragma, pragmatos* ‘прадмет, рэч’ і *опута* ‘імя’) – прадметы матэрыяльнай культуры, вырабленыя рукамі чалавека, назвы зброі, музычных інструментаў, ювелірных вырабаў, посуду, каштоўных камянёў. Іх яшчэ называюць хрэматонімамі. Напрыклад: *Залатое руно*, скрыпка *Страдзівары*, аўтамат *Калашнікава*, сервіз “*Мадонна*”, алмаз “*Зорка Поўдня*”, залаты самародак “*Мефістофель*”, “*Цар-пушка*”, “*Шапка Манамаха*”.

Тапаніміка вывучае ўзнікненне, паходжанне, развіццё, функцыянаванне тапонімаў (ад грэч. *topos* ‘месца’ і *опута* ‘імя’) – уласных імён геаграфічных аб’ектаў. Напрыклад: горад *Гомель*, вёска *Пакалюбічы*, рэкі *Дняпро, Прыпяць, Сож*, возера *Свіцязь*, гара *Пальміра*, вуліца *Падгорная*.

Тэаніміка вивучае ўласныя назвы багоў і міфалагічных істот (ад грэч. *theos* ‘бог’ і *о́пута* ‘імя’). Напрыклад: **Вялес, Дажбог, Лада, Пярун, Сварог, Ярыла**.

Фітаніміка вивучае фітонімы – уласныя назвы асобных раслін (ад грэч. *phuton* ‘расліна’ і *о́пута* ‘імя’): ружа “**Шапэн**”, сліва “**Эма Ліперман**”.

Хрананіміка вивучае хрананімы (ад грэч. *chronos* ‘час’ і *о́пута* ‘імя’) – уласныя назвы гістарычна знамянальных адрэзкаў часу, гадавых цыклаў прыроды. Напрыклад: **Вялікая Айчынная вайна, Залаты век, Пятроўская Эпоха, Сярэднявечча, “бабіна лета”, Новы год**.

Эрганіміка вивучае эрганімію (ад грэч. *ergon* ‘праца, дзейнасць’ і *о́пута* ‘імя’) – назвы дзелавых аб’яднанняў людзей, саюзаў, арганізацый, устаноў, карпарацый, суполак. Напрыклад: **ААН (Арганізацыя Аб’яднаных Нацый), АН (Акадэмія Навук), ГДУ імя Ф. Скарыны, ТБМ (Таварыства беларускай мовы), ансамблі “Верасы”, “Песняры”, “Сябры”, гурток “Беларуская хатка”, суполка “Талака”**.

Этнаніміка вивучае імёны этнічных груп, плямёнаў, народаў, нацыянальнасцей (ад грэч. *ethnos* ‘племя, народ’). Напрыклад: **радзімічы, дрыгавічы, беларусы, украінцы, мадзьяры, мансі**.

Літаратура

1. Беларуская мова: Энцыклапедыя; пад рэд. А. Я. Міхневіча; рэдкал. Б. І. Сачанка (гал. рэд.) [і інш.] – Мінск: БелЭн, 1994. – 655 с.
2. Жучкевич, В. А. Краткий топонимический словарь Белоруссии: словарь / В. А. Жучкевич. – Минск: Изд-во БГУ, 1974. – 448 с.
3. Лемцюгова, В. П. Тапонімы распаўядаюць: навукова-папулярныя эцюды / В. П. Лемцюгова. – Мінск: Літаратура і Искусство, 2008. – 416 с.
4. Успенский, Л. Загадки топонимики / Л. Успенский. – М.: Наука, 1976.

Трэніровачныя практыкаванні

Практыкаванне 1. Назавіце і ахарактарызуйце беларускія тэонімы.

Практыкаванне 2. Запішыце вядомыя вам імёны этнасаў, што пражываюць на тэрыторыі Беларусі.

Практыкаванне 3. Карыстаючыся рознымі даведнікамі, складзіце спіс ідэонімаў Гомельскага рэгіёна.

Пытанні і заданні для самакантролю

1. Назавіце аб'ект і задачы даследавання анамастыкі.
2. Якое месца займае анамастыка сярод іншых дысцыплін?
3. Якія раздзелы анамастыкі вы ведаеце?
4. Назавіце асноўныя функцыі онімаў.
5. Як вы разумеете сэнс выказванняў вядомых беларускіх і рускіх даследчыкаў онімаў?

Онімы – гэта “мова зямлі”, што не паддаецца фальсіфікацыі, онімам “мінулыя эпохі, зніклыя народы і культуры даверылі... берагчы памяць пра сябе” (В. П. Лемцюгова);

Анімічныя адзінкі – у гісторыі, а гісторыя – у анімічных адзінках. (Г. М. Мезенка).

У “Мове зямлі” старажытныя абарыгены краю ўпісалі сваё жыццё ў гісторыю будучых пакаленняў больш трывала, чым упісалі сваё імя ў гісторыю будучыя палкаводцы старажытных цывілізацый, якія пакінулі свае пісьмены высечаныя на камені (І. П. Філевіч)

Пацвердзіце сваю думку ўласнымі прыкладамі.

1.2 Аспекты даследавання анамастыкі

Тэрмін *аспект* (ад лац. *aspectus* ‘погляд’) мае наступныя тлумачэнні: а) пункт погляду, з якога ацэньваецца з’ява, паняцце; б) знешні выгляд расліннага згуртавання ў залежнасці ад складу раслін і часу года [1, т. 1, с. 38]; в) разуменне чаго-небудзь у пэўнай плоскасці [7, т. 1, с. 286].

Аспект анамастычнага даследавання – перспектыва, у якой разглядаецца вывучаемая з’ява, той яе бок, які спецыяльна цікавіць даследчыка [4, с. 38]. Існуе некалькі аспектаў анамастычнага даследавання. Разгледзім асноўныя з іх.

Геаграфічны аспект – устанаўленне ўплыву геаграфічнага асяроддзя на любое ўласнае імя, у тым ліку даследаванне мясцовых дыялектных лексем, фанем, марфем, міграцыі імён, устанаўленне анамастычных арэалаў. Адзначаны аспект найчасцей прымяняецца ў тапаніміцы, радзей – у антрапаніміконе, касмонімах. Так, на першы погляд, назва *Ахоцкае мора* матывуецца апелятывам *ахота*. Аднак наяўнасць ракі *Акота*, што ўпадае ў мора, дазваляе ў назве мора пераканаўча “ўбачыць” у скажонай форме гэты гідронім.

Гістарычны аспект – даследаванне сувязей паміж з’яўленнем і функцыямі ўласных імён і эпохай; ва ўласна гісторыка-культурным плане

і ў плане гісторыі мовы. Напрыклад, горад **Пушкін**, што пад Санкт-Пецярбургам, раней называўся **Царскае Сяло**. Да 1917 года там была летняя рэзідэнцыя царскай сям’і, таму паходжанне назвы здаецца ясным. Але відавочная яснасць – пастка для анамастаў. Яшчэ ў Г. Дзяржавіна і маладога А. Пушкіна гэтая мясцовасць называецца **Сарскае Сяло**. Назва ж па паходжанні эстонская і ўтварылася першапачаткова ад мыса **Саары** (*саары* ‘востраў’). Насельніцтва пераасэнсавала незразумелую назву. Гістарычны аспект мяркуе храналагізацыю ўласных імён.

Паходжанне назвы ракі **Северны Данец** – самага вялікага прытока Дона – дапамагаюць вызначыць геаграфічны і гістарычны аспекты адначасова. У басейне Дона адсутнічае прыток Паўднёвы Данец, таму Северны – скажэнне ад Северскі, па імені старажытнага племені *севяран*, у чыёй зямлі браў пачатак і працякаў Данец.

Лексікаграфічны аспект – апісанне ўласных імён у спецыяльных анамастычных слоўніках (гл. навукова-метадычныя матэрыялы). Спецыфіку такіх слоўнікаў вывучалі В. Э. Сталтмане [6], С.У. Шахоўская [8].

Лексікалагічны аспект – інвентарызацыя матэрыялу, апісанне ўласных імён у сістэме, генетычны аналіз, параўнанне з апелятывамі.

Лагічны аспект – выяўленне суадносін з паняццем і аб’ектам, што носіць імя. Прыкладзём наступныя прыклады. У афіцыйнай перапісцы часоў Івана Грознага шведскую сталіцу называлі **Сцякольна** па той прычыне, што ў тагачаснай Маскве вокны былі са слюды і шкло Стакгольма многіх здзіўляла. Каля Мінска з’явілася чыгуначная станцыя **Сцяпянка**. Па назве можна меркаваць, што пад горадам пачынаецца стэп. Але логіка падказвае: такі характар ландшафту не характэрны для нашай рэспублікі і матывацыю патрэбна шукаць у самой мясцовасці, дзе шырока распаўсюджаны назвы **Слепя** і **Сляпянка** (так называюцца адпаведна рака і вёска). Памылка ў гэтай назве (літара “ц” замест літары “л”) была дапушчана, мяркуючы, на тапаграфічнай карце, яе перанеслі затым у 9 т. “Расіі” пад рэд. Сямёнава-Цянё-Шанскага. Логіка дапамагае зразумець сэнс адной з мянушак героя аповесці Я. Брыля “Сірочы хлеб” Даніка (**Жабрак**).

Псіхалагічны аспект – выяўленне таго ўздзеяння на чалавека, якое мае імя падчас яго функцыянавання ў мове, выкарыстання ў тэксе, яго стварэння, найменавання і перайменавання, выяўленне пачуццяў і думак таго, хто дае імя. Уласныя імёны выклікаюць радасць, нянавісць, раздражненне, знявагу і г. д. Так, старажытная назва яўрэйскай народнасці *жыд*, што зафіксавана большасцю гістарычных лінгвістычных крыніц, атрымала пазней адмоўную канатацыю.

Сацыялагічны аспект – даследаванне з’яў, у якіх адлюстравалася сацыяльная гісторыя, культаралагічныя асаблівасці грамадства, уплыў

моды, стандартызацыя і іншыя экстралінгвістычныя фактары. Напрыклад, анамасты з цікавасцю прааналізавалі прычыны з'яўлення ў першыя гады Савецкай улады ў іменнаслоўнай сістэме так званага “анамастычнага буму”. Менавіта тады ўзніклі імёны тыпу *Вілорый, Кім, Рэм, Рэўдзіт*.

Семасіялагічны аспект – выяўленне апелятыўных груп лексікі, што найбольш актыўна ўздзельнічае ў другасных намінацыях онімаў.

Семнатычны аспект – вывучэнне адносін уласнага імя да іншых знакавых сістэм; даследаванне знакавасці саміх уласных імён унутры асобных анімічных сістэм, што даюць веды ў галіне гісторыі, сучаснага функцыянавання духоўнай культуры.

Тыпалагічны аспект – паказ падобных анімічных з'яў: характар сувязі імя з названым і аб'ектамі, матывы намінацыі, шляхі пераўтварэння імён у працэсе трансанімізацыі, падабенства структурных і семантычных мадэлей пабудовы імён асобных тыпаў. Існуе аспект у самім анімічным матэрыяле. Тыпалагічныя даследаванні даюць вынікі і для лінгвагеаграфіі, дыялекталогіі, арэальнай лінгвістыкі, гісторыі моўных кантактаў, гісторыі засялення тэрыторыі.

Тэрміналагічны аспект – стварэнне новых тэрмінаў для новых паняццяў, выкарыстанне іх у даследчай рабоце, уніфікацыя тэрмінаў, што ўзніклі стыхійна: *антропафармант -ск-, топафармант, тэрмін-індыкатар*. Спецыфічнымі тэрмінамі анамастыкі з'яўляюцца і назвы раздзелаў гэтай галіны навукі (гл. тэму 1). Анамастычная тэрміналогія ўкладзена рускім анамастам Н. У. Падольскай у спецыяльны слоўнік [4].

Этнаграфічны аспект – даследаванне этнічнай гісторыі і этнічных працэсаў, якія ўплываюць на ўласныя імёны, у тым ліку міграцыі народаў і іх імён, кантактаў і ўзаемаўплыву этнасаў, змены этнасаў на дадзенай тэрыторыі, а таксама ўзаемадзеяння назваў этнасаў на іншыя катэгорыі ўласных імён. Напрыклад, перасяленне немцаў, яўрэяў у Паволжа і на Далёкі Усход пашырыла мясцовы анамастыкон найменнямі нямецкага і яўрэйскага паходжання. Найменне чыгуначнай станцыі *Татарка* на лініі Мінск – Гомель сведчыць пра былое пасяленне татар. “Сляды” татар прасочваюцца і ў айконімах *Татарынавічы, Татар'я* (Драгічынскі р-н), *Татарск* (Аршанскі р-н), *Татарская* (Валожынскі р-н), *Татаршчына, Татары* (прадуктыўна) [2, с. 371]. Даследаванне назваў плошчы *Бангалор* у Мінску і вуліцы *Клермон-Феран* у Гомелі выявіла новы прынцып матывацыі ў сучаснай гаданіміі (у гонар гарадоў-пабрацімаў).

Юрыдычны аспект – устанаўленне катэгорый уласных імён, што маюць у дадзенай дзяржаве ў канкрэтную эпоху прававы статус, у тым ліку пашпартныя афіцыйныя імёны, назвы дзяржаў, частак іх адміністрацыйна-тэрытарыяльнага падзелу, устанаўленне афіцыйнай стандартызаванай формы імён, вызначэнне анімічных працэсаў юрыдычнага характару. Гэта і нараканне ўласным імем немаўлят, змена

імён і прозвішч, розныя перайменаванні, прысваенне імён геаграфічным аб'ектам. Так, падчас наракання бацькамі дзяўчынкі іменем *Гэля* работнікі ЗАГСа павінны яе зарэгістраваць толькі ў поўнай форме – *Галіна*.

Падчас даследавання аспекты разгляду онімаў вельмі часта ўзаемадзейнічаюць паміж сабою.

Літаратура

1. Булыка, А. М. Слоўнік іншамоўных слоў: у 2 т. Т. 1.: А–Л – Мінск: БелЭн, 1999. – 736 с.
2. Жучкевич, В. А. Краткий топонимический словарь Белоруссии: словарь / В. А. Жучкевич. – Минск, Изд. БГУ, 1974. – 448 с.
3. Имя и судьба. – Тетра-К, 2006. – 379 с.
4. Подольская, Н. В. Словарь русской ономастической терминологии: науч. изд. / Н. В. Подольская. 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Наука, 1988. – 192 с.
5. Принципы топонимики: материалы совещания АН СССР. Отделение литературы и языка, Географическое общество СССР. Московский филиал. Топонимическая комиссия. – М., 1964. – 150 с.
6. Сталтмане, В. Э. К вопросу о специфике ономастических словарей / В. Э. Сталтмане // Материалы лексикографической конференции в Воронове. – М., 1987.
7. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы [Тэкст]: у 5 т. / гал. рэдакцыя БелСЭ; пад агульн. рэд. К.К. Атраховіча (К. Крапівы). Т. 1: А – В [рэд. М.П. Лобан]. – Мінск: гал. рэд. БелСЭ імя П. Броўкі, 1977. – 608 с.
8. Шахоўская, С.У. Беларуская анамастычная лексікаграфія: фарміраванне, сучасны стан, вектары развіцця / С.У. Шахоўская; навук. рэд. П.А. Міхайлава. – Мн.: Красная звезда, 2012. – 258 с.

Трэнеравачныя практыкаванні

Практыкаванне 1. Успомніце мянушкі галоўнага героя апавесці Я. Брыля “Сірочы хлеб” Даніка. Прымяніце магчымыя аспекты для іх характарыстыкі.

Практыкаванне 2. Вызначце значэнне вашага ўласнага імя. Ці ўплывае яно на ваш характар? Які гэта аспект даследавання?

Практыкаванне 3. Вызначце афіцыйную стандартызаваную форму імён *Бокша, Гандзя, Данік, Занько, Талян, Тося, Туся, Церах, Улюта, Янка*.

Пытанні і заданні для самакантролю

- 1 Што ўключае паняцце “аспект даследавання”?
- 2 Назавіце аспекты даследавання анамастычных назваў і раскрыйце іх сутнасць.

1.3 Метады вывучэння анамастыкі

Метад (ад фр. *methode*, ад грэч. *methodes*) – 1) спосаб пазнання, даследавання з’яў прыроды і грамадскага жыцця, напр., эксперыментальны метад); 2) прыём, сукупнасць прыёмаў у практычным ажыццяўленні чаго-небудзь, дасягненні практычнай мэты (напр., метад навучання) [1, т. 2, с. 5]. Анамастычны метад – спосаб пазнання даследавання з’яў у вобласці анамастыкі.

Анамастычны матэрыял мае свае асаблівасці, таму падчас вывучэння онімаў карыстаюцца агульнанавуковымі, спецыфічнымі анамастычнымі і лінгвістычнымі метадамі.

Да агульнанавуковых метадаў адносяцца аналіз, сінтэз, параўнанне, абагульненне і інш.

Метад аналізу заключаецца ў навуковым даследаванні матэрыялу шляхам расчлянення цэлага на састаўныя часткі (параўн.: аналіз мастацкага твора).

Метад *сінтэзу* (ад грэч. *synthesis* ‘злучэнне, спалучэнне’) – абагульненне дадзеных аналізу ў навуковым даследаванні са злучэння больш простага ў складанае.

Метад параўнання дазваляе супаставіць з’явы для выяўлення падабенства ці розніцы або перавагі чаго-небудзь у адносінах аднаго з другім.

Метадам абагульнення карыстаюцца пры падвядзенні вынікаў па вывучэнні асобных навуковых з’яў, фактаў.

Да спецыфічна анамастычных метадаў належаць тэксталагічны, арэальны, генетычны, дэскрэптыўны (апісальны), картаграфічны, стратыграфічны метады, метад рэканструкцыі.

Арэальны метад – выяўленне, устанаўленне арэалаў дадзенай анамастычнай з’явы для параўнальнага аналізу. Адзначаны метад суправаджаецца картаграфічным. Так, пры яго дапамозе, напрыклад, выяўляюцца мясцовасці, дзе распаўсюджаны найменні населеных пунктаў з кампанентамі тыпу *Буда*, *Рудня*, назвы, што маюць фармант *-ічы/-ычы* і г. д.

Генетычны метад – параўнанне ўласных імён (або іх утваральных асноў – апелятываў) у розных мовах, калі ёсць агульныя кампаненты:

марфемы, корань, гукавое падабенства. Гэты метадад прымяняецца для выяўлення роднасных сувязей паміж рознымі імёнамі і для ўстанаўлення заканамерных сувязей з імем-архетыпам. Напрыклад, у аснове найменняў беларускіх рэк **Прыпяць**, **Пціч**, рэк іншых славянскіх зон – **Гнілап’яць**, **Гнілап’ятка**, **Пят**, **Чарнапет**, **Іпапет**, **Яполоть**, гары ў Чэхіі **Прыпет** вылучаецца старажытная частка *пц*, *път*, г. зн. *пят*, *пет*, *пат*. Даследчыкі храналагічна ўзводзяць назвы з коранем *пет* да інд.-еўр. перыяду і ўстанаўліваюць яго наступныя значэнні: ‘хутка рухацца, пашырацца’.

Дэскрыптыўны, ці *апісальны метадад* – паслядоўнае апісанне ўласных імён і розных анамастычных з’яў вывучаемага рэгіёна, помніка пісьменнасці і г.д. Гэты метадад ляжыць у аснове апісальнай анамастыкі.

Картаграфічны метадад – даследаванне аб’ектаў пры дапамозе карты. Адзначаны метадад мае два аспекты:

а) выкарыстанне гатовых спецыяльных карт у якасці крыніцы тапанімічнага матэрыялу і для ўстанаўлення заканамернасцей тапанімічных з’яў;

б) састаўленне спецыяльных тапанімічных карт для вывучэння “геаграфіі” адпаведных з’яў (“малых тыпаў”). Гэта і выяўленне рэдкіх тапонімаў на дадзенай тэрыторыі і выкарыстанне іх для паглыбленага вывучэння больш частотных тапонімаў і вялікіх тапанімічных масіваў.

Метадад рэканструкцыі – устанаўленне першапачатковай формы ўласных імён (**Прыпяць** – **Припетъ**, **Мінск** – **Менеск** і г.д.).

Стратыграфічны метадад – даследаванне анамастычнага матэрыялу або працэсаў у іх храналагічнай паслядоўнасці пры супастаўленні сінхронных зрэзаў.

Статыстычным метадад вывучаюць колькасныя суадносіны паміж геаграфічнымі аб’ектамі і іх назвамі. Так, напрыклад, на Гомельшчыне назва **Алёс** абслугоўвае 7 гідранімічных аб’ектаў, **Воўчае балота** – 4, **Вялікае** – 11, **Дубавое** – 7, **Краснае** – 9, **Савіны рог** – 5.

Геаграфічны метадад выясняе сувязі паміж геаграфічнымі аб’ектамі і іх назвамі.

Анамастыка, з’яўляючыся лінгвістычнай дысцыплінай, у даследаванні матэрыялу выкарыстоўвае і лінгвістычныя метады. Да лінгвістычных метадаў адносяцца наступныя: структурны, тыпалагічны, фармантны, этымалагічны, параўнальна-гістарычны, словаўтваральны.

Словаўтваральны метадад разглядае спосабы ўтварэння ўласных імён.

Структурны метадад – даследаванне марфемнай або словаўтваральнай структуры ўласных імён. Пры яго дапамозе выяўляюцца анімічныя мадэлі, асновы, афіксы ў іх. Пры яго дапамозе ўдакладняецца этымалогія ўласных імён.

Тыпалагічны метада – выяўленне падобных анамастычных з’яў і супастаўленне іх у розных мовах, у тым ліку выяўленне ўніверсаль, падабенства, анамастычных тыпаў.

Параўнальна-гістарычны метада дазваляе прасачыць паступовыя змены тапаніміі дадзенага рэгіёна за працяглы час.

Фармантны метада патрабуе вычленення фарманта ўласных імён і ўстанаўлення анамастычнага раду на аснове ідэнтычнасці фармантаў у дадзенай групе. Гэты метада цесна звязаны са структурным. Напрыклад, у тапонімах *Добрыч, Ведрыч, Пціч* наяўнасць агульных фармантаў *-ыч, -іч* дазваляе выявіць правільна каранёвыя марфемы.

Этымалагічны метада – устанаўленне этымалогіі ўласнага імя або цэлай групы імён.

Метады даследавання выбіраюцца даследчыкамі ў адпаведнасці з пастаўленымі мэтамі і задачамі ў адносінах да вывучаемага матэрыялу.

Літаратура

1. Булыка, А. М. Слоўнік іншамоўных слоў: у 2 т. Т. 2: М–Я / А. М. Булыка. – Мінск: БелЭн, 1999. – 736 с.
2. Подольская, Н. В. Словарь русской ономастической терминологии: науч. изд. / Н. В. Подольская. 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Наука, 1988. – 192 с.
3. Пospelов, Е. М. Топонимика и картография / Е. М. Пospelов. – М.: Мысль, 1971. – 256 с.

Трэніровачныя практыкаванні

Практыкаванне 1. Карыстаючыся картаграфічным метадам, на геаграфічнай карце Гомельскай вобласці адзначце назвы населеных пунктаў, якія заканчваюцца *ічы/-ычы*. Устанавіце прычыну такой мадэлі намінацыі.

Практыкаванне 2. Карыстаючыся картаграфічным метадам, на геаграфічнай карце Гомельскай вобласці адзначце назвы населеных пунктаў, у склад якіх уваходзіць онім *Буда*. Устанавіце прычыну ўзнікнення мадэлі намінацыі.

Практыкаванне 3. Карыстаючыся картаграфічным метадам, на геаграфічнай карце Гомельскай вобласці адзначце назвы населеных пунктаў, у склад якіх уваходзіць онім *Рудня*. Устанавіце прычыну ўзнікнення мадэлі намінацыі.

Практыкаванне 4. Доказна ўстанавіце, якімі яшчэ метадамі суправаджаецца картаграфічны метадад падчас працы з вышэй названымі імёнамі.

Пытанні і заданні для самакантролю

1. Дайце вызначэнне паняцця “ метадад даследавання”.
2. Якімі агульнанавуковымі метадамі даследавання карыстаюцца ў анамастыцы?
- 2 Назавіце спецыфічныя анамастычныя метады даследавання.
3. Якія з лінгвістычных метадаў прадуктыўна выкарыстоўваюцца ў анамастыцы?

1.4 Асноўныя адзінкі і паняцці анамастыкі, яе віды і этапы вывучэння

Як раздзел мовазнаўства анамастыка аперыруе сваімі адзінкамі, паняццямі, тэрмінамі. Разгледзім асноўныя з іх.

Апелятыў (ад лац. *appellativum*) – агульнае імя, што супрацьпастаўлена імені ўласнаму (рэспубліка, горад, вёска, рака).

Онім – супрацьлеглае апелятыву імя. Онім у адрозненне ад апелятыва мае энцыклапедычнае значэнне (*Беларусь, Гомель, Пакалюбiчы, Сож*).

Апелятывацыя, ці *дэанімізацыя* – пераход уласнага імя ў агульнае. Напрыклад, агульныя імёны (назвы прадметаў, навуковыя паняцці) фарміруюць імёны вынаходнікаў: фр. *A. Ampere* – *ампер*, англ. *O. Winchester* – *вінчэстэр*, фр. *G. Galiffe* – *галіфэ*, іт. *A. Volta* – *вольт*. Схільнасці людзей перадаюцца праз імёны, прозвішчы біблейскіх і літаратурных герояў: *іуда, донжуан, гарлахвацкі, туляга*. Апелятывацыя можа быць поўнай і няпоўнай.

Анімізацыя – пераход апелятываў або словазлучэнняў ва ўласныя імёны праз змену функцыі і далейшае іх развіццё ў любым класе оніма. Напрыклад: лілія → *Лілія*, сасновы бор → р.п. *Сасновы Бор* (Св.), рэчкі → в. *Рэчкі* (Ветк.), белы бераг → в. *Белы Бераг* (Нар.). Анімізацыя мае дзве разнавіднасці: а) граматычную, у якой працэс праходзіць з дапамогай службовых марфем: афіксацыя, плюралізацыя, сінгулярызацыя, складанне, зрашчэнне, сінтаксічны спосаб: лука → *Прылукі*, красны бераг → *Красны Бераг*; б) семантычную, без фармальнай змены структуры апелятыва: барок → *Барок*, штаны → *Штаны*, круг → *Круг*.

Трансанімізацыя – пераход аднаго віда оніма ў другі: р. **Волга** → п. **Волга** (Рэчыцкі раён), гара **Пальміра** → п. **Пальміра** (Хойніцкі раён), **Роза Люксембург** → в. **Роза Люксембург** (Ельскі раён).

Анімічная прастора – комплекс уласных імён усіх класаў, што ўжываюцца ў мове дадзенага народа ў дадзены перыяд для найменавання рэальных, гіпатэтычных і фантастычных аб’ектаў.

Анамастыкон – слоўнік ці спісак любых уласных імён, звычайна ствараецца асобна па відах онімаў.

Анімічныя ўніверсаліі – заканамернасці, якія назіраюцца ва ўсіх ці амаль ва ўсіх уласных імёнах і анімічных сістэмах розных эпох, тэрыторый і моў, што сведчаць аб аднолькавых прынцыпах намінацыі.

Анімічны кантынуум – сукупнасць тэрыторый, на якіх назіраюцца аднолькавыя ці падобныя ўласныя імёны па гучанні, каранях, марфемах (астатняя тэрміналогія прыводзіцца ў раздзелах анамастыкі, якія разглядаюцца аўтарам).

У залежнасці ад накірунку даследаванняў анамастыка падзяляецца лінгвістамі на некалькі відаў.

Раздзел анамастыкі, які вывучае любыя ўласныя імёны ў творах мастацкай літаратуры (іх яшчэ называюць паэтонімамі), прынцыпы іх стварэння, стыль, функцыянаванне ў тэксце, успрыняцце чытачом, а таксама эстэтычныя ўстаноўкі аўтара, яго светапогляд, называецца *паэтычнай анамастыкай*. Аб’ектам даследавання можа быць адзін твор або цыкл твораў гэтага аўтара, творы групы аўтараў, што адносяцца да аднаго кірунку (рэалісты, сатырыкі, сімвалісты, рамантыкі і г.д.). Паэтычная анамастыка цесна звязана з літаратуразнаўствам, выкарыстоўвае многія яго тэрміны. У самой паэтычнай анамастыцы выдзяляецца паэтычная антрапаніміка, што вывучае паэтонімы – паэтычнае імя ў мастацкай літаратуры, якое мае стылістычную і ідэалагічную функцыю. Паэтонімы звычайна адносяцца да выдуманых імён, хаця многія маюць прататыпы. Але любы клас оніма можа быць паэтычным.

Прыкладная анамастыка – асобы накірунак анамастычных даследаванняў, які звязаны з практыкай устанаўлення формы, націску, вымаўлення, транскрыпцыі, арфаграфіі, норм скланення, устанаўленне нарматыўных мадэлей адтапонічных утварэнняў – ад’ектонімаў (прыметнікаў) і катайконімаў (назваў жыхароў). Напрыклад: Касцюкоўка → **касцюкоўскі**, а Касцюковічы → **касцюковіцкі**, Антонаў → **антонаўскі**, Антонаўка → **антонаўкаўскі** (а не антонаўскі) (ад’ектонімы).

Рэгіянальная анамастыка – накірунак анамастычных даследаванняў, што звязаны з канкрэтнай мясцовасцю, тэрыторыяй, з мясцовай анамастычнай падсістэмай. Рэгіянальная анамастыка можа вывучаць онімнае поле (тапонімы, антрапонімы і г. д.) комплексна. Яе мэта –

выяўленне спецыфікі імён на дадзенай тэрыторыі і сувязей з суседнімі ці аддаленымі тэрыторыямі. Рэгіянальная анамастыка цесна звязана з дыялекталогіяй, этнаграфіяй, краязнаўствам. Так, веданне дыялектных лексем дапамагае ўстанавіць матывацыю наступных онімаў: б. *Вельскае* (*вельскі* ‘вялікі, вялікая забалочанасць’), *Вішанскае балота* (*віш* ‘багністае балота, на якім траву косяць па лёдзе’), б-ы *Мерва, Краколь* (‘рэдкае, вязкае, зыбучае’), *Небец* (‘з вокнамі’), *Караваткі* (*кара* ‘верхні засохлы слой’). Прозвішча беларускага пісьменніка Рамана *Сабаленкі* паходзіць ад назвы вёскі Сабалі, у якой ён нарадзіўся.

Тэарэтычная анамастыка – анамастычныя даследаванні, што накіраваны на ўстанаўленне агульных заканамернасцей развіцця і функцыянавання анімічных сістэм, на выяўленне анімічных універсалій і спецыфічных анімічных (прапрыяльных) характарыстык.

Агульная анамастыка вывучае ўсё ў сукупнасці.

Большасць даследчыкаў у вывучэнні анамастыкі вылучае тры этапы:

- 1) данавуковы – да XIX ст., г. з. да выкарыстання параўнальна-гістарычнага метаду для тлумачэння ўзнікнення назваў. Ён характарызуецца аматарскім падыходам да тлумачэння імён. Напрыклад, *Гомель* ад *Го-го! Мель! Менеск* ад *мяняць*;
- 2) XIX ст. – пачатак XX ст. У гэты перыяд адбываецца станаўленне навукі. Тапанімічны матэрыял характарызуецца ў сувязі з гістарычнымі і геаграфічнымі дадзенымі на аснове параўнальна-гістарычнага метаду;
- 3) навуковы – з 20-х, 30-х і асабліва з 50-х гг. XX ст. У гэты перыяд анамастыка набывае статус самастойнай навукі (пачынаючы з 50 – 60 гг.). Дагэтуль дысцыпліна лічылася дапаможнай, ёю займаліся спецыялісты па розных галінах ведаў, якія ўнеслі свой падыход, тэорыі, метады (як, напрыклад, географ В. А. Жучкевіч). Роля анамастычных дадзеных спачатку недаацэньвалася, затым да аналізу онімаў падключыліся лінгвісты, і вывучэнне матэрыялу пачалося лінгвістычнымі метадамі. Аднак анамастыка як частка лінгвістыкі не зусім уключаецца ў яе рамкі, так як знаходзіцца на стыку геаграфіі, гісторыі, цесна звязана з этнаграфіяй, археалогіяй, сацыялогіяй [4].

Літаратура

1. Багамольнікава, Н. А. Гідронімы басейна ракі Прыпяць: структурна-семантычныя тыпы матывацыі / Н. А. Багамольнікава. – Гомель: ГДУ, 2004. – 195 с.
2. Жучкевич, В. А. Краткий топонимический словарь Белоруссии: словарь / В. А. Жучкевич. – Минск: Изд-во БГУ, 1974. – 448 с.

3. Лемцюгова, В. П. Тапонімы распаўядаюць: навукова-папулярныя эцюды / В. П. Лемцюгова. – Мінск: Літаратура і Искусство, 2008. – 416 с.

4. Мезенка Г. М. Беларуская анамастыка / Г. М. Мезенка. – Мінск: Вышэйшая школа, 1997. – 119 с.

5. Назвы населеных пунктаў Рэспублікі Беларусь: Гомел. вобл.: нармат. давед. / Н. А. Багамольнікава [і інш.]; пад агул. рэд. В. П. Лемцюгавай. – Мінск: Тэхналогія, 2006. – 382 с.

6. Подольская, Н. В. Словарь русской ономастической терминологии: науч. изд. / Н. В. Подольская. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Наука, 1988. – 192 с.

Трэніровачныя практыкаванні

Практыкаванне 1. Устанавіць, якім спосабам утвораны:

а) назвы населеных пунктаў Гомельшчыны: *Авангард, Адасі, Бабры, Баец, Беседзь, Бурлак, Гаёк, Гута, Дзяржынскі, Ёўня, Млынок, Лужок, Нінэль, Свяча, Славечна, Тэلمان, Шырокі Рог, Шэйка, Якімы, Ясакар, Ясень*; б) уласныя імёны: *Ала, Вера, Лідзія, Любоў, Надзежда, Лада, Роза*; в) ойкадамонімы: *“Верона”, “Бацькі”, “Будзьма”, “Гомель”, “Спартак”*.

Практыкаванне 2. З нарматыўнага даведніка “Назвы населеных пунктаў: Гомельская вобласць” [5] выпішыце выпадкі: а) анімізацыі; б) трансанімізацыі.

Практыкаванне 3. Падайце прыклады ўтварэнняў шляхам апелятывацыі.

Практыкаванне 4. Ад наступных айконімаў утварыце ад’ектонімы: *Багданавічы, Багданаўка; Баравікі, Баравое, Баравуха; Баркі, Барок; Васілева, Васілевічы, Васілёўка, Васілье, Васількова; Галубіца, Галубоўка; Гарадзея, Гарадзішча, Гарадок, Гарадоўка.*

Практыкаванне 5. Ад гэтых жа айконімаў утварыце катайконімы.

Пытанні і заданні для самакантролю

1. Назавіце асноўныя адзінкі і паняцці анамастыкі.
2. На якія віды падзяляецца анамастыка?
3. Які від анамастыкі даследуецца ў працах: Шур, В. В. Анамастычная лексіка ў беларускай мастацкай літаратуры. / В. В. Шур. – Мінск: УП “Тэхнапрынт”, 2002. – 228 с.; Шур, В. В. Онім у мастацкім тэксце. / В. В. Шур. – Мінск: Беларускі кнігазбор, 2006. – 216 с.
4. Якія этапы ў вывучэнні анамастыкі вылучаны лінгвістамі?

2 Тапаніміка як раздзел анамастыкі

2.1 Айканіміка

Айконімы (уласныя назвы населеных пунктаў: гарадоў, сёл, вёсак, пасёлкаў, хутароў, раз'ездаў) вивучае адзін з раздзелаў тапанімікі – айканіміка (ад грэч. *oikos* 'жыллё' і *онута* 'імя'). Такім чынам, **аб'ектам** вивучэння айканімікі з'яўляюцца ўласныя імёны паселішчаў рознага тыпу. Асноўныя яе **задачы** – вивучэнне шляхоў і заканамернасцей узнікнення айконімаў, матывы і тыпы намінацыі, іх развіццё, функцыянаванне, тэрытарыяльнае і моўнае распаўсюджванне.

Айканіміка таксама аперыруе сваімі паняццямі, адзінкамі, тэрмінамі, сярод якіх важнейшымі можна адзначыць *айконім*, *айканімія*, *айканімічны арэал*, *айканімічная аснова*, *айконімаўтварэнне* і інш.

Айконімы ў тапанімічнай навуцы падзелены на два віды: *астыонімы* – уласныя назвы гарадоў, гарадскіх пасёлкаў (ад грэч. *asteios* 'гарадскі' і *онута* 'імя'): **Мінск, Гомель, Брэст, Віцебск** і інш. і *камонімы* – уласныя назвы любога сельскага паселішча (тэрмін з грэчаскай мовы абазначае 'вёска, пасёлак' і онім 'імя'): вв. **Аздзеліна, Краснае, Скароднае, Смалегаў**, пп. **Зялёны Гай, Сенавец, Чэхі**.

Беларуская тапаніміка налічвае нямала даследаванняў. Беларускую тапанімію актыўна вивучаў географ В. А. Жучкевіч, які з 1959 г. апублікаваў звыш 15 прац. У іх аўтар разглядаў і айконімы [7, 8], вызначаў асноўныя айконімаўтваральныя тыпы і лексіка-семантычныя групы, удзяляў увагу пытанням тэорыі тапанімікі [10]. У 70-я г. XX ст. ён выдаў "Краткий топонимический словарь Белоруссии" [72], у якім была зроблена спроба сістэматызаваць багаты тапанімічны матэрыял Беларусі.

Значнай падзеяй было правядзенне ў 1967 г. Першай беларускай тапанімічнай канферэнцыі, на якой былі прадстаўлены даследаванні па ўсіх раздзелах анамастыкі.

Вялікую ролю ў распрацоўцы праблем тапанімікі адыграла з'яўленне зборнікаў "Беларуская анамастыка", што выдаюцца рэгулярна з 1977 г.

Грунтоўныя даследаванні беларускай айканіміі звязаны з імем В. П. Лемцюговай [19, 20]. Даследчыца на базе матэрыялу Мінскай вобласці прааналізавала найменні з боку лексіка-семантычнага складу ўтваральных асноў і словаўтварэння, выявіла агульныя заканамернасці ў адпаведнасці з матывавальнымі прыкметамі, пакладзенымі ў аснову онімаў, і іх граматычнай прыродай, а агульныя вывады аўтара "адносяцца да айканіміі іншых частак Беларусі" [19, с. 3]. У 2008 г. аўтар апублікавала навукова-папулярныя эцюды "Тапонімы распаўядаюць". Кніга змяшчае каля 3000 тысяч эцюдаў пра паходжанне назваў беларускіх паселішчаў

[21].

Аднак у цэлым беларуская тапанімія вывучана пакуль што недастаткова, таму застаецца па-ранейшаму аб'ектам увагі тапанімістаў. Гэта можна патлумачыць тым, што матывацыйныя асновы, словаўтваральныя спосабы, словаўтваральныя тыпы і мадэлі тапонімаў у розных рэгіёнах Беларусі не супадаюць. Кожны спосаб фарміруе ў залежнасці ад тэрыторыі пэўную колькасць структурна-граматычных і семантычных тыпаў. Таму ў апошні час вялікая ўвага стала надавацца рэгіянальнаму матэрыялу, які, спадзяёмся, яшчэ працяглы час будзе прадметам спецыяльных лінгвістычных даследаванняў, у тым ліку і айканімічных.

Значнае месца ў беларускай тапаніміцы адводзіцца лексікаграфічным выданням. Беларускі айканімічны матэрыял упершыню на беларускай і рускай мовах па абласцях Беларусі быў пададзены Я. Н. Рапановічам [107-- 112]. Слоўнік “Назвы населеных пунктаў Гомельскай вобласці” выйшаў з друку ў 1986 г. Але ў ім не зафіксаваны многія варыянты айконімаў, ёсць пэўныя недакладнасці ў падачы фактычнага матэрыялу, асобныя назвы ўвогуле адсутнічаюць. З часу выхаду слоўніка на тэрыторыі вобласці адбыліся значныя перамены: у выніку наступстваў аварыі на ЧАЭС большасць насельніцтва 7 раёнаў вобласці была адселена на новае месца жыхарства. Гэта, у сваю чаргу, прывяло да знікнення многіх населеных пунктаў (адселены 271), адміністрацыйных змен у межах раёнаў, сельскіх саветаў. Міграцыя сельскага насельніцтва, найперш моладзі, у горад і тэрытарыяльны рост гарадоў аказалі ўздзеянне на статус пунктаў. Так, г. п. **Тураў** набыў статус горада, некаторыя вёскі – пасёлка і наадварот. Такім чынам, узнікла неабходнасць у стварэнні новага даведніка.

У 2004 г. з улікам усіх змен быў надрукаваны слоўнік “Айканімія Гомельшчыны” [69], які істотна адрозніваўся ад слоўніка Я. Н. Рапановіча тым, што аўтары ўвялі і новыя намінацыі, дыферэнцыравалі сучасныя і былыя онімы, побач з айконімамі падалі ўсе вядомыя формы адтапонімных утварэнняў (ад’ектонімы і катайконімы), улічылі варыянты, далі рэкамендуемыя да ўжывання формы. Адселеныя пункты пазначаны зорчкамі.

Заслугоўваюць таксама ўвагі і серыі кніг “Памяць”, “Гарады і вёскі Беларусі” [82-103, 70], у якіх падаюцца энцыклапедычныя звесткі пра населеныя пункты 21 раёна вобласці.

Аднак афіцыйныя формы беларускіх айконімаў у даведачных выданнях не заўсёды ўнармаваны, “паколькі ніколі за ўсю гісторыю існавання Беларусі не было створана ніводнага спіска назваў населеных пунктаў на беларускай мове” [80, с. 4]. У сувязі з гэтым узнікла неабходнасць у назвах беларускіх паселішчаў выправіць памылкі і скажэнні і адшукаць тыя формы,

у якіх назвы ўвайшлі ў нацыянальную мову [79, с. 17]. Гэтую задачу паспяхова вырашае нарматыўны даведнік “Назвы населеных пунктаў Рэспублікі Беларусь” [77- 81]. У выданні айконімы падаюцца на беларускай мове кірыліцай і лацінкай, а таксама на рускай мове. Беларускамоўная частка даведніка ўключае нарматыўныя найменні з націскамі, граматычнымі паметамі і парадыгмамі скланення, захаваны іх варыянты. У Прадмове даецца характарыстыка сучаснага стану айконімаў, правілы ўпарадкавання іх правапісу, спосабы і правілы перадачы беларускіх айконімаў па-руску.

Усё вышэйадзначанае дае магчымасць правесці сістэматызацыю рэгіянальнага айканімічнага матэрыялу, у тым ліку і Гомельшчыны.

Патрэбна адзначыць, што ў іншых рэгіёнах таксама звяртаюцца да збору і фіксацыі мясцовых онімаў. У прыватнасці, В. І. Рагаўцовым і С. Я. Кечык выдадзены “Анамастычны слоўнік Магілёўшчыны”, які ўключае мікратапонімы і мянушкі [106].

Першая спроба вывучэння айконімаў Гомельскай вобласці была зроблена Э. К. Бірыла [4]. Айканімія з’яўляецца аб’ектам даследавання і лінгвістаў нашага рэгіёна. Асобныя найменні Гомельшчыны ў плане этымалогіі аналізаваліся ў працах Р. М. Казловай [13, 57,], Т. М. Багаедавай [48], Г. У. Кузьменка [17, 18]. А. Ф. Рогалеў у сваіх навукова-папулярных выданнях удзяляе ўвагу семантыцы тапонімаў Гомеля і яго наваколля [30–34, 113-115]. Анамастычнай лексіцы і асобным айконімам прысвяціў некалькі манаграфій В. В. Шур [41-43]. Фрагментарныя звесткі пра айконімы знаходзім у артыкулах Л. П. Кузьміча [58-60].

Літаратура (гл. спіс літаратуры да ўсяго раздзела)

Трэнеравачныя практыкаванні

Практыкаванне 1. Азнаёмцеся з відамі аналізу айконімаў у манаграфіях Н. А. Багамольнікавай (Тапанімія Гомельшчыны: структурна-семантычная характарыстыка : манаграфія / Н.А. Багамольнікава; навук. рэд. А. А. Станкевіч; М-ва адукацыі РБ, Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны. – Гомель: ГДУ імя Ф. Скарыны, 2008. – 242 с.) і В. П. Лемцюговай (Беларуская айканімія. Лінгвістычны аналіз назваў населеных пунктаў Мінскай вобласці] / В. П. Лемцюгова. – Мн.: Навука і тэхніка, 1970. – 155 с.).

Практыкаванне 2. Запішыце айконімы свайго раёна і разгледзьце іх на лексіка-семантычным і структурна-граматычным узроўнях.

Практыкаванне 3. З серыі кніг “Памяць”, “Гарады і вёскі Беларусі”, “Назвы населеных пунктаў Рэспублікі Беларусь” выпішыце варыянтныя айконімы свайго раёна і вызначце віды варыянтаў.

Практыкаванне 4. Устанавіце, ці былі перайменаванні ў айканіміі вашага раёна і якія прычыны садзейнічалі гэтаму з’яве.

Практыкаванне 5. Запішыце ад інфарматараў легенды пра паходжанне назваў вёсак, мікратапонімаў.

Практыкаванне 6. Выпісаныя вамі айконімы свайго раёна ўкладзіце ў слоўнік.

Пытанні і заданні для самакантролю

1. Назавіце прадмет, задачы, аб’ект вывучэння айканімікі.
2. Якія вы ведаеце віды айконімаў?
3. Апішыце сучасны стан вывучэння беларускай айканіміі.
4. Хто займаўся вывучэннем айканіміі Гомельшчыны? У якім аспекце ў працах лінгвістаў вывучаліся айконімы рэгіёна?
5. Ахарактарызуйце лексікаграфічныя працы па айканіміі Беларусі, Гомельшчыны.

2.2 Гідраніміка

Гідраніміка таксама адносіцца да аднаго з падраздзелаў тапанімікі і вывучае гідронімы (ад грэч. *hudor* ‘вада’ і *опута* ‘імя’), шляхі і заканамернасці іх узнікнення, матывы і тыпы намінацыі, развіццё, функцыянаванне, тэрытарыяльнае і моўнае распаўсюджванне. Да важнейшых тэрмінаў гэтага падраздзела належаць *гідронім*, *гідранімія*, *гідранімічная аснова*, *гідронімаўтварэнне* і інш.

У гідронімах тапанімісты выдзяляюць некалькі відаў: *акіянонімы* – уласныя назвы акіянаў і іх частак (з грэчаскай мовы тэрмін абазначае ‘бязмежнае мора’ і ‘імя’), напрыклад: **Атлантычны акіян**, **Ціхі акіян**, **Бенгальскі заліў**, **Берынгаў праліў**, **Гольфстрым**;

гелонімы – уласныя назвы любых балот, забалочаных мясцовасцей (з грэчаскай мовы тэрмін абазначае ‘балота’ і ‘імя’), напрыклад: **Комар-Мох**, **Куніберва**, **Лялецкія балоты**, **Нараўлянскае балота**, **Шчоб**; *лімнонімы* –

уласныя назвы азёр, сажалак (з грэчаскай мовы тэрмін абазначае ‘возера’ і ‘імя’), напрыклад: **Нарач**, **Свіцязь**, **Князь-возера**; *патамонімы* –

уласныя назвы рэк, рэчак (з грэчаскай мовы тэрмін абазначае ‘рака’ і ‘імя’), напрыклад: **Днепр**, **Бярэзіна**, **Прыпяць**, **Сож**, **Ліпа**; *пелагонімы* –

уласныя назвы мораў і іх частак (з грэчаскай мовы тэрмін абазначае

‘мора’ і ‘імя’), напрыклад: *Ахоцкае мора, Балтыйскае мора, Чорнае мора, Фінскі заліў*.

Гідранімія – найбольш старажытны пласт тапанімічнай лексікі, які ўяўляе вялікую каштоўнасць не толькі для мовазнаўства, але і гісторыі, этнаграфіі, археалогіі, геаграфіі, геалогіі. Тым не менш даследаванні па гідраніміі Беларусі ўсё яшчэ адстаюць ад вывучэння яе ў іншых рэгіёнах (напрыклад, ад даследаванняў ва Украіне), хаця вучоныя даўно зацікавіліся гэтым пластом лексікі. Грунтоўных прац па гідраніміі Беларусі мала, у цэлым гэта паасобныя артыкулы, у якіх падаюцца фрагментарныя звесткі па асобных водных назвах. Не вывучаны таксама назвы дробных водных аб’ектаў з-за адсутнасці і сістэматызацыі гідранімічнага матэрыялу.

Упершыню назвы беларускіх рэк і азёр упамінаюцца ў старажытных летапісах (“Аповесць мінулых гадоў”), у старых картаграфічных матэрыялах (“Вялікі Чарцёж”), у разнастайных дакументах, сярод якіх звяртаюць на сябе ўвагу “Матэрыялы тапаграфічных здымкаў 1822--1844 гг”. У 19 ст. з’явіліся першыя працы па гідраніміі Беларусі. Пачатак вывучэнню гідронімаў паклаў А. А. Качубінскі, які ў сістэме беларускай тапаніміі выявіў балтыйскія элементы і на падставе іх выказаў думку, што рака Прыпяць на поўдні з’явілася буйным прыродным рубяжом рассялення славянскіх і балцкіх плямён. Такое меркаванне панавала ў навуцы на працягу некалькіх стагоддзяў. Сярод даследаванняў указаных перыяду неабходна адзначыць працы нямецкага вучонага М. Фасмера, у якіх ён беларускі гідранімічны матэрыял звязваў з гісторыка-геаграфічнымі фактарамі. Высветленнем паходжання беларускіх гідронімаў займаўся Ю. Ю. Трусман. Упершыню поўна і кваліфікавана сістэматызаваны вялікі гідранімічны матэрыял (6 тысяч назваў) басейна ракі Дняпр П. А. Маштаковым. Гэтае выданне стала крыніцай шэрагу гідранімічных даследаванняў, у тым ліку грунтоўнай працы У. М. Тапарова і А. М. Трубачова “Лингвистический анализ гидронимов Верхнего Поднепровья” [39].

Сістэматычнае вывучэнне гідронімаў у Беларусі пачалося пасля Вялікай Айчыннай вайны. У 1948 годзе быў выдадзены “Краткий справочник рек и водоёмов БССР”, які, аднак, не вызначаўся падрабязным пералікам водных аб’ектаў. У яго ўключаны толькі значныя па памеры вадаёмы, да таго ж, даведнік знаходзіўся на спецабслугоўванні, не кожны чытач мог з ім азнаёміцца.

Новы этап у вывучэнні беларускай гідраніміі адкрыла вышэйназваная праца У. М. Тапарова і А. М. Трубачова. Аўтары прааналізавалі гідранімію каля паловы тэрыторыі Беларусі (Верхняе Падняпроўе ад вытокаў да Прыпяці і Дзясны) у словаўтваральным і этымалагічным аспектах. На правабярэжжы Прыпяці яны выявілі балтызмы, аднак

засяродзілі сваю ўвагу на левабярэжжы ракі і зрабілі вывад, што Прыпяць не з'яўлялася неадольным рубяжом паміж балтамі і славянамі, як сцвярджаў у свой час А. А. Качубінскі. Неабходна зазначыць, што не ўсе лінгвісты падзяляюць думку У. М. Тапарова і А. М. Трубачова аб паходжанні некаторых гідронімаў з балцкіх моў, а лічаць іх славянскімі (напрыклад, назвы з асновай *bolma). Так, Р. М. Казлова прапануе метадычныя прыёмы выяўлення балтыйскіх элементаў у славянскай лексіцы (Козлова Р. М. Некоторые аспекты методики выявления балтизмов в славянских языках // *Asta Slavica*. – Wrocław, 1990. – С. 215-225).

Вывучэннем беларускай тапаніміі, у тым ліку і гідраніміі, займаўся таксама географ В. А. Жучкевіч. У першых працах даследчык разглядаў і гідронімы на лексіка-семантычным узроўні, вызначаў іх асноўныя словаўтваральныя тыпы і семантычныя групы. В. А. Жучкевіч прааналізаваў назвы асобных рэк Беларусі.

Больш актыўна вывучалася гідранімія Беларусі ў 70-я г. XX ст. В. А. Жучкевіч выдаў “Краткий топонимический словарь Белоруссии”, у якім зрабіў спробу сістэматызаваць багаты тапанімічны (у тым ліку і гідранімічны) матэрыял Беларусі [72]. Беларуская гідранімія часткова апісана ў працах А. М. Катонавай, прысвечаных вывучэнню рачных назваў беларускай часткі басейна Заходняй Дзвіны [16], Я. М. Адамовіча, І. Я. Яшкіна. Паасобныя пытанні беларускай гідраніміі разглядаліся ў працах рускіх, украінскіх, польскіх, літоўскіх даследчыкаў (В. В. Сядова, Н. І. Талстога, В. А. Ніканава, А. П. Ванагаса, Л. Ц. Масенка і інш.).

У апошні час па гідраніміі Беларусі з'явіліся грунтоўныя працы Р. М. Казловай, у якіх на аснове этымалагічнага і арэальнага крытэрыяў праводзіцца рэканструкцыя праславянскага гідранімічнага фонду на матэрыяле беларускай і іншаславянскай гідраніміі [11-15]. Даследчыца падкрэслівае, што “ў басейне верхняга і сярэдняга Дняпра, уключаючы Прыпяць, Сож, Дзясну, Нёман, Заходнюю Дзвіну, Волгу, балтыйскі субстрат не выяўляецца, як і не выяўляецца ніякі іншы” (Козлова Р. М. Адаптация славянской гидронимии неславянскими этносами / Р. М. Козлова // *Актуальные вопросы славянской ономастики*. – Гомель, 2002. – С. 125). Хутчэй за ўсё, лічыць аўтар, назіраецца адваротная з'ява: славянскія гідронімы адаптаваліся іншымі этнасамі. Р. М. Казлова ў канцы XX пачатку XXI стст. стварыла ўласную анамастычную школу ў беларускай анамастыцы.

Сэнс асобных беларускіх гідронімаў спрабуе разгадаць А. Ф. Рогалеў у навукова-папулярных выданнях [30-34]. Т. М. Багаедава свае даследаванні прысвячае рэканструкцыі старажытнай гідраніміі басейна ракі Сож [1]. Н. А. Багамольнікава вывучае гідронімы басейна ракі Прыпяць на лексіка-семантычным і структурна-граматычным узроўнях, вызначае характар

залежнасці назваў буйных і дробных водных аб'ектаў ад апелятыўнага слоўніка мясцовай геаграфіі і ўзроўню сэнсавых асацыяцый уласных імёнаў [2]. У адзначаных аспектах Н. Р. Смаль вывучаецца гідранімія Пабужжа [35].

У канцы лістапада 2002 г. у Гомелі была праведзена II Міжнародная навуковая канферэнцыя “Славянская гідранімія (анамастыка) у арэальным, этымалагічным, храналагічным, словаўтваральным і семантычным аспектах”, прысвечаная ў цэлым розным праблемам гідранімікі. У ёй прынялі ўдзел звыш 50 аномастаў з Беларусі, Украіны, Расіі. Даклады гідранімістаў прысвячаліся рэканструкцыі гідранімічных старажытнасцей і адаптацыі старажытнай гідраніміі неславянскімі этнасамі, семантыцы і словаўтварэнню славянскіх гідронімаў, агульнаэарэтычным пытанням уласных назваў.

Калектывам кафедры беларускай мовы і студэнтамі філалагічнага факультэта Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Ф. Скарыны праводзілася работа па збору і сістэматызацыі гідранімічных назваў Гомельшчыны. У выніку яе з'явіліся “Матэрыялы для слоўніка гідронімаў Гомельшчыны” [75], якія могуць стаць часткай перспектыўнага слоўніка гідронімаў Беларусі.

Літаратура (гл. спіс літаратуры да ўсяго раздзела)

Трэнеравачныя практыкаванні

Практыкаванне 1. Азнаёмцеся з відамі аналізу гідронімаў у манаграфіі Н. А. Багамольнікавай (Гідронімы басейна ракі Прыпяць: структурна-семантычныя тыпы матывацыі / Н. А. Багамольнікава. – Гомель: ГДУ імя Ф. Скарыны, 2004. – 195 с.).

Практыкаванне 2. З энцыклапедыі “Прырода Беларусі” (Природа Белоруссии: Попул. энцикл. / БелСЭ; редкол.: И. П. Шамякин (гл. ред.) и др. – Мн.: БелСЭ, 1986. – 599 с.) выпішыце назвы буйных рэк Беларусі і растлумачце сэнс іх словаўтваральных асноў.

Практыкаванне 3. З папярэдняй крыніцы фактычнага матэрыялу выпішыце назвы азёр Беларусі і растлумачце сэнс іх словаўтваральных асноў.

Практыкаванне 4. Сабраныя па месцы жыхарства гідронімы прааналізуйце на структурна-семантычным узроўні.

Практыкаванне 5. Сабраныя па месцы жыхарства гідронімы ўкладзіце ў слоўнік.

Пытанні і заданні для самакантролю

1. Назавіце прадмет, задачы, аб'ект вывучэння гідранімікі.
2. Якія вы ведаеце віды гідронімаў?
3. Апішыце сучасны стан вывучэння беларускай гідраніміі.
4. Хто займаўся вывучэннем гідраніміі Гомельшчыны? У якім аспекце ў працах лінгвістаў вывучаліся гідронімы рэгіёна?
5. Ахарактарызуйце лексікаграфічныя працы па гідраніміі Беларусі, Гомельшчыны.

2.3 Урбананіміка

Урбананімы (ад грэч. *urbanus* 'гарадскі' і *онума* 'імя') як разнавіднасць тапонімаў – назвы ўнутрыгарадскіх аб'ектаў: вуліц, плошчаў, праспектаў, тэатраў, кафэ, гасцініц, магазінаў і інш. Урбананіміка вывучае шляхі і заканамернасці іх узнікнення, матывы і тыпы намінацыі, развіццё, функцыянаванне. Урбананімы, як і іншыя класы онімаў, з'яўляюцца важнай крыніцай вывучэння мінулага народаў, даюць магчымасць уявіць змест гістарычнага працэсу ў цэлым.

Ва ўрбананімах тапанімісты таксама выдзяляюць некалькі відаў: *гадонімы* (ад грэч. *hodos* 'вуліца' і *онума* 'імя') – назвы лінейных аб'ектаў гарадоў: вуліц, завулкаў, бульвараў, праспектаў, пераездаў, набярэжных; *ойкадамонімы* (з грэч. мовы перакладаецца 'будынак' і 'імя') – назвы будынкаў, прадпрыемстваў, устаноў; *эклезіянімы* – назвы цэркваў, часовень; *агаранімы* (грэч. *agora* 'плошча' і *онума* 'імя') – назвы плошчаў, *аграанімы* – назвы рынкаў; *некронімы* – назвы месц пахавання; *харанімы* – уласнае імя часткі тэрыторыі горада, у тым ліку раёна, квартала, парка.

Урбананімы выконваюць дзве асноўныя функцыі: назыўную (ідэнтыфіцыраваную) і інфармацыйную.

Назыўная функцыя звязана з асаблівасцю ўласнага імя, асноўныя значэнні якога – называць, выдзяляць і адрозніваць аднатыпныя аб'екты.

Інфармацыйная функцыя заключаецца ў тым, што ўрбананім павінен арыентаваць чалавека ў горадзе, служыць адрасам, несці інфармацыю аб асаблівасцях унутрыгарадскога аб'екта.

Урбананіміка пачала развівацца з сярэдзіны XX ст. Выдзяленне ўнутрыгарадскіх назваў у асобны раздзел тапанімікі – урбананіміку пераканаўча абгрунтавала А. В. Супяранская, якая прапанавала адносіць назвы вуліц, плошчаў, рынкаў, паркаў і г. д. не да мікратапонімаў, як

лічылі іншыя даследчыкі (В. У. Ніканаў, напрыклад), а да ўласна тапонімаў [11, с. 31-38].

Урбананімічная гісторыя Беларусі пачынаецца з XI--XII ст., а першыя пісьмовыя ўпамінанні аб унутрыгарадскіх назвах (гадонімах) адносяцца да ХУ--ХУІ стст. Іх вывучэнню папярэднічала праца па азнаямленні з архіўнымі і літаратурнымі крыніцамі, археалагічнымі і гісторыка-краязнаўчымі выданнямі, картаграфічнымі матэрыяламі. Каштоўны, хаця і фрагментарны, гістарычны матэрыял па ўрбананіміцы Беларусі ўтрымліваюць таксама беларускія летапісы, хронікі ("Летапіс Аўраамкі", "Хроніка Быхаўца"), якія змяшчаюць у сабе асобныя назвы частак гарадоў, назвы цэркваў, манастыроў і іншых унутрыгарадскіх аб'ектаў. Пра старажытную ўрбананіміку нашых гарадоў можна даведацца з зямельных актаў, з грамат, са статыстычных зборнікаў, у якіх ёсць даныя аб агульнай колькасці, памерах вуліц, плошчаў, садоў у розных гарадах, з матэрыялаў Цэнтральнага дзяржаўнага гістарычнага архіва Рэспублікі Беларусь, абласных гістарычных архіваў і іншых крыніц. Шмат дадзеных аб назвах унутрыгарадскіх аб'ектаў гарадоў Беларусі XIX ст. утрымліваюць губернскія помнікавыя кніжкі (напрыклад, Помнікавая кніжка Віленскай губерніі і інш.). Значная колькасць матэрыялаў друкавалася і ў перыядычным друку. Так, спісы вуліц гарадоў Мінскай губерні за 1866 г. былі апублікаваны ў газеце "Минские губернские ведомости". Звесткі аб розных урбананімічных адзінках буйнейшых беларускіх гарадоў змяшчаліся і ў календарых, адрасна-даведачных кнігах (напрыклад, "Увесь Гомель", календар-справачнік 1924 г.).

Цяжкасць аналізу беларускіх урбананімаў на працягу ўсёй гісторыі іх развіцця заключаецца ў тым, што большасць помнікаў з ХУІ да другой паловы ХУІІІ стст. была зафіксавана на польскай мове, а з XIX ст. і на сучасны момант амаль заўсёды іх фіксацыя адбываецца на рускай мове.

Даследчык беларускай урбананіміі Г. М. Мезенка, улічваючы гістарычныя і культурна-грамадскія ўмовы развіцця ўнутраных назваў, прапануе тысячагадовую гісторыю ўрбананімікі падзяліць на два перыяды: 1) перыяд данацыянальнага развіцця беларускіх унутрыгарадскіх назваў; 2) нацыянальны перыяд.

Унутрыгарадскія назвы першага перыяду – гэта перш за ўсё назвы цэркваў, сабораў, манастыроў, замкаў на старажытнарускай мове (XI--XIII стст.). З ХІV да сярэдзіны ХУІ стст., калі ў склад ВКЛ былі ўключаны Полацкае і Віцебскае княствы, акрамя назваў будынкаў, фіксуюцца гарадскія харонімы і першыя гадонімы на старабеларускай мове. У другой палове ХУІ ст. – першай палове ХУІІІ ст. беларускія гарады знаходзяцца ў складзе Рэчы Паспалітай, дзе абслугоўванне ва ўсіх сферах жыцця адбываецца на польскай мове. Другая палова ХУІІІ ст. – пачатак ХХ ст. –

ўз'яднанне частак беларускіх зямель з Расіяй, што прывяло да фіксацыі і ўжывання ўнутрыгарадскіх аб'ектаў на рускай мове.

Нацыянальны перыяд таксама не характарызуецца стабільнасцю. З 1919 г. па 1929 г. адбываецца працэс беларусізацыі. У гэты часавы адрэзак урбананімы пераводзяцца на беларускую мову, аднак з 30-х і па 1985 гг. зноў адбываецца іх вяртанне на рускую мову. З 1985 г. і па наш час унутрыгарадскім аб'ектам Беларусі паступова вяртаецца нацыянальная форма.

Беларуская ўрбананімія ўпершыню пачала вывучацца ў 70-я гг. мінулага стагоддзя. Аб'ектам аналізу былі онімы г. Мінска (Жучкевич В. А. Улицы помнят: История, события, люди в названиях улиц и площадей города-героя Минска), Віцебска (Мезенка Г. М. Структурна-граматычныя тыпы урбананімаў г. Віцебска 1838 і 1889 гг.). Паглыбленае вывучэнне беларускай урбананіміі пачалося з 90-х гг. Г. М. Мезенка [7--10]. Аўтар прасачыла гісторыю фарміравання асноўных структурна-граматычных і семантычных тыпаў урбананімаў і спосабы іх утварэння.

Гадонімам Гомеля таксама прысвечана некалькі артыкулаў, у якіх апісваюцца асобныя тэматычныя групы назваў цэнтральных лінейных аб'ектаў абласнога горада [4] (іх усіх жа – 644). Утварэнне старажытнага гаданімікону Гомеля дэталёва прасачыў А. Ф. Рогалеў [6, с. 141--203]. Урбананімы іншых населеных пунктаў Гомельскай вобласці, што маюць статус горада або гарадскога пасёлка (большасць з іх – раённыя цэнтры), буйных вёсак даследуюцца Н. А. Багамольнікавай [1, с. 101--126]. Яе ўвага скіравана на вывучэнне сучаснага стану адзначанага пласта лексікі Гомельшчыны на лексіка-семантычным і структурна-граматычным узроўнях. Крыніцай даследавання з'яўляюцца найменні лінейных аб'ектаў абласнога горада, 20-і раённых цэнтраў і іх вёсак (зафіксавана 833 назвы, якія абслугоўваюць 3835 аб'ектаў).

Значную частку лінгвасеміятычнай прасторы сучаснага горада складаюць назвы прадпрыемстваў і ўстаноў рознага профілю – ойкадамонімы. Асобныя анамасты, у прыватнасці В. Н. Міхайлаў, А. В. Супяранская, лічаць ойкадамонімы пераходнымі з'явамі паміж імёнамі ўласнымі і намінальнымі. Так, А. В. Супяранская вызначыла асноўныя прыкметы онімаў: 1) суаднясенне імя з пэўным, вызначаным, адзінкавым аб'ектам, а не з цэлым класам рэчаў; 2) нявызначанасць дэнаганата імя, адсутнасць сувязі з паняццем; 3) немагчымасць ужывання імя ў адзіным ліку для пазначэння ўсіх прадстаўнікоў дадзенага віду ці роду [12, с. 135]. На падставе дадзеных крытэрыяў не ўсе назвы прадпрыемстваў і ўстаноў можна аднесці да разраду ўласных найменняў. Аднак з прычыны таго, што гэтыя найменні таксама з'яўляюцца індывідуальнымі назвамі адзінкавых аб'ектаў, большасць даследчыкаў у

вобласці анамастыкі лічаць магчымым уключэнне іх у разрад онімаў і адназначна разглядаюць іх як імёны ўласныя.

На жаль, ойкадамонімы беларускіх гарадоў не былі яшчэ аб'ектам пільнай увагі даследчыкаў, не атрымалі належнага асвятлення ў тапанімічнай літаратуры, хаця гэта таксама багацейшы матэрыял для даследчыкаў гарадоў, мовы, культуры, традыцый.

Першыя крокі зроблены аўтарам гэтага дапаможніка па вывучэнні адзначанага пласта на Гомельшчыне, якая ў сваіх працах на фактычным матэрыяле г. Гомеля і раённых цэнтраў гг. Веткі, Добруша і Лоева, што знаходзяцца на памежжы з Украінай і Расіяй, выявіла лексіка-тэматычныя групы лексікі, задзейнічаныя ў якасці матыватараў ойкадамонімаў, і прасачыла іх тыпы матывацыі, а таксама вылучыла іх асноўныя словаўтваральныя групы [2, 3].

Як бачна, пры вывучэнні ўрбанонімаў лінгвісты карыстаюцца ў асноўным дыяхранічным і сінхранічным падыходамі. Дыяхранічны аспект выкарыстоўваюць тады, калі неабходна паказаць, як гістарычныя падзеі ўздзейнічалі на фарміраванне ўрбананімікону. Былі выкарыстаны і наступныя метады аналізу фактычнага матэрыялу: апісальны як асноўны, супастаўляльны, структурны, тыпалагічны, элементы статыстычнага і арэальнага метадаў.

Літаратура

1. Багамольнікава, Н. А. Тапанімія Гомельшчыны: структурна-семантычная характарыстыка : манаграфія / Н. А. Багамольнікава; навук. рэд. А. А. Станкевіч; М-ва адукацыі РБ, Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны. – Гомель: “ГДУ імя Ф. Скарыны”, 2008. – 242 с.

2. Багамольнікава, Н. А. Асаблівасці словаўтварэння ойкадамонімаў / Н. А. Багамольнікава // Беларуская анамастыка. Гісторыя і сучаснасць: Матэрыялы Міжнар. навук. канф. (Мінск, 20 красавіка 2010 г.). Інстытут мовы і літаратуры імя Янкі Купалы і Якуба Коласа. НАН Беларусі. – Мінск: Права і эканоміка, 2010. – С. 50 - 54.

3. Багамольнікава, Н. А. Ойкадамонімы Гомельшчыны на беларуска-ўкраінскім памежжы / Н. А. Багамольнікава // Беларуская мова ў культурнай і моўнай прасторы Слав'іі: Матэрыялы Міжнароднай навуковай канферэнцыі (Мінск, 24–25 лістапада 2009 г.) / Інстытут мовы і літаратуры імя Якуба Коласа і Янкі Купалы НАН Беларусі. – Мінск.: Права і эканоміка, 2009. – С. 214–218.

4. Гуліцкая, В. А. Семантычная матывацыя урбанімаў Гомеля / В. А. Гуліцкая, Н. А. Старасценка // Беларуская мова: міжвед. зб. – Мінск: Універсітэцкае, 1989. – Вып. 17. – С. 38 – 43.

5. Жучкевич, В. А. Улицы помнят: История, события, люди в названиях улиц и площадей города-героя Минска / В. А. Жучкевич. – Минск, 1979. – 185 с.

6. Рогалев, А. Ф. От Гомеюка до Гомеля. Городская старина в фактах, именах, лицах: научно-популярное издание / А. Ф. Рогалев. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – Гомель: Барк, 2006. – 220 с.

7. Мезенка, Г. М. Словаўтваральная структура гадонімаў Гомеля / Г. М. Мезенка // Беларуская мова: міжвед. зб.– Мінск: Універсітэцкае, 1989. Вып. 17. – С. 80 – 87.

8. Мезенко, А. М. Урбанонимия Белоруссии / А. М. Мезенко. – Минск: Университетское, 1991. – 166 с.

9. Мезенка, Г. М. Беларуская анамастыка / Г. М. Мезенка. – Мінск: Вышэйшая школа, 1997. – 119 с.

10. Мезенко, А. М. Имя внутригородского объекта в истории. Об урбанонимах Беларуси XIV–нач. XX в.: науч. изд. / А. М. Мезенко – Минск: Вышэйшая школа, 2003. – 296 с.

11. Суперанская, А. В. Микропонимия, макропонимия и их отличие от собственно топонимии /А. В. Суперанская // Микропонимия. – Москва, 1967.

12. Суперанская, А. В. Структура имени собственного (Фонология и морфология) / А. В. Суперанская. – Москва: Наука, 1969. – 208 с.

Трэніровачныя практыкаванні

Практыкаванне 1. Знаёмства з відамі аналізу ўрбанонімаў па наступных працах: Багамольнікава, Н. А. Тапанімія Гомельшчыны: структурна-семантычная характарыстыка : манаграфія / Н. А. Багамольнікава; навук. рэд. А. А. Станкевіч; М-ва адукацыі РБ, Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны. – Гомель: ГДУ імя Ф. Скарыны, 2008. – 242 с. Урбанонімы – С.101 – 126; Багамольнікава, Н. А. Асаблівасці словаўтварэння ойкадамонімаў /Н. А. Багамольнікава // Беларуская анамастыка. Гісторыя і сучаснасць: Матэрыялы Міжнароднай навука. канф. (Мінск, 20 красавіка 2010 г.). Інстытут мовы і літаратуры імя Янкі Купалы і Якуба Коласа. НАН Беларусі. – Мінск: Права і эканоміка, 2010. – С. 50 – 54; Багамольнікава, Н. А. Ойкадамонімы Гомельшчыны на беларуска-руск-ўкраінскім памежжы /Н. А. Багамольнікава //Беларуская мова ў культурнай і моўнай прасторы Слав’і: Матэрыялы Міжнароднай навуковай канферэнцыі (Мінск, 24-25 лістапада 2009 г.) / Інстытут мовы і літаратуры імя Якуба Коласа і Янкі Купалы НАН Беларусі. – Мінск: Права і эканоміка, 2009. – С. 214 – 218.

Практыкаванне 2. Занатуйце гадонімы і ойкадамонімы сваёй роднай мясцовасці і правядзіце з імі розныя віды аналізу.

Практыкаванне 3. Занатуйце неафіцыйныя назвы частак вашых вёсак і г. Гомеля і растлумачце іх матывацыю.

Практыкаванне 4. Карыстаючыся працай А. Ф. Рогалева (От Гомеюка до Гомеля. Городская старина в фактах, именах, лицах: научно-популярное издание / А. Ф. Рогалев. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – Гомель: Барк, 2006. – 220 с.) выявіце працэс перайменаванняў у гадонімах Гомеля. Як вы лічыце, у сувязі з чым яны адбыліся?

Практыкаванне 5. Па слоўніку Н. У. Подольскай (Подольская, Н. В. Словарь русской ономастической терминологии: науч. изд. / Н. В. Подольская. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Наука, 1988. – 192 с.) выявіце значэнні такіх відаў тапонімаў, як аграонімы, драмонімы, дрымонімы, інсулонімы, прыродныя харонімы. Прасачыце па інтэрнэце, хто і ў якім аспекце вывучаў гэтыя віды тапонімаў.

Практыкаванне 6. Прывядзіце ўласныя прыклады мясцовых аграонімаў, драмонімаў, дрымонімаў. Якім відам аналізу яны падвяргаюцца?

Практыкаванне 7. Карыстаючыся геаграфічнай картай Беларусі, складзіце слоўнік прыродных харонімаў. Патлумачце значэнне іх матывавальных асноў.

Пытанні і заданні для самакантролю

1. Раскажыце пра ўрбананіміку як падраздзел тапанімікі.
2. Назавіце віды ўрбананімаў.
3. Якія іх функцыі ў соцыуме?
4. Ахарактарызуйце перыяды развіцця беларускай урбананімікі.
5. Гісторыя вывучэння беларускай урбананіміі.
6. Хто займаўся вывучэннем урбананімаў Гомельшчыны і ў якіх аспектах?

Літаратура

Асноўная

1. Богоедова, Т. Н. Гидронимия бассейна Сожа (праславянский фонд): дис. на соиск. уч. степ. канд. фил. наук: 10.02.03 / Т. Н. Богоедова. – Гомель: ГГУ им. Ф. Скорины, 1997. – 141 с.

2. Багамольнікава, Н. А. Гідронімы басейна ракі Прыпяць: структурна-семантычныя тыпы матывацыі / Н. А. Багамольнікава. – Гомель: ГДУ імя Ф. Скарыны, 2004. – 195 с.

3. Багамольнікава, Н. А. Тапанімія Гомельшчыны: структурна-семантычная характарыстыка : манаграфія / Н. А. Багамольнікава; навук. рэд. А. А. Станкевіч; М-ва адукацыі РБ, Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны. – Гомель: ГДУ імя Ф. Скарыны, 2008. – 242 с.

4. Бирилло, Э. К. Ойконимия Гомельской области: автофер. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Э. К. Бирилло. – Минск: МГПИ им. А.М. Горького, 1974. – 24 с.

5. Гуліцкая, В. А. Семантычная матывацыя урбанімаў Гомеля / В. А. Гуліцкая, Н. А. Старасценка // Беларуская мова: міжвед. зб. – Мінск: Універсітэцкае, 1989. – Вып. 17. – С. 38 - 43.

6. Живописная Россия. Отечество наше в его земельном, историческом, племенном, экономическом и бытовом значении Литвы и Белорусского Полесья: репринт. воспроизведение изд. 1882 г. – 2-е изд. – Минск: БелЭн, 1994. – 490 с.

7. Жучкевич, В. А. Происхождение географических названий Белоруссии / В. А. Жучкевич. – Минск: Наука и техника, 1961. – 78 с.

8. Жучкевич, В. А. Топонимика Белоруссии / В. А. Жучкевич. – Минск: Наука и техника, 1968. – 184 с.

9. Жучкевич, В. А. Улицы помнят: История, события, люди в названиях улиц и площадей города-героя Минска / В. А. Жучкевич. – Минск: Наука и техника, 1979. – 185 с.

10. Жучкевич, В. А. Общая топонимика / В. А. Жучкевич. – Минск: Вышэйшая школа, 1980. – 287 с.

11. Казлова, Р. М. Беларуская і славянская гідранімія. Праславянскі фонд: у 2 т. / Р. М. Казлова. – Т.1. – Гомель: ГДУ імя Ф. Скарыны, 2000. – 262 с. Т.2. – Гомель: ГДУ імя Ф. Скарыны, 2002. – 264 с.

12. Казлова, Р. М. Славянская гідранімія. Праславянскі фонд. Т. 3. / Р. М. Казлова. – Гомель: ГДУ імя Ф. Скарыны, 2003. – 361 с.

13. Казлова, Р. М. Айканімія Палесся (агульная характарыстыка) / Р. М. Казлова // VI Навуковыя чытанні, прысвечаныя 120-годдзю з дня нараджэння акадэміка НАН Беларусі С. М. Некрашэвіча: зб. навук. арт.

(г. Гомель, 23 мая 2003 г.) / гал. рэд. А. А. Станкевіч. – Гомель: ГДУ імя Ф. Скарыны, 2003. – С. 140–144.

14. Козлова, Р. М. Славянская гидронимия. Праславянский фонд. Т. IV. / Р. М. Козлова.; ГГУ им. Ф. Скорины. – Минск: Право и экономика, 2006. – 310 с.

15. Казлова, Р. М. Айканімія Беларускага Палесся. Генезіс назваў: манаграфія. Вып.1 / Р. М. Казлова; М-ва адукацыі РБ, Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны. – Гомель: ГДУ імя Ф. Скарыны, 2009. – 320 с.

16. Катанова, Е. М. Гидронимия Западной Двины на территории Белоруссии / Е. М. Катанова. – Автореф. на соиск. уч. степени канд. филол. наук. – Минск, 1975. – 24 с.

17. Кузьменка, Г. У. Айконімы-кампазіты Усходняга Палесся, матываваныя тэрмінам *бель* / Г. У. Кузьменка // Надзённыя праблемы лексікалогіі і анамастыкі славянскіх моў: Зборнік навуковых артыкулаў / Адк. рэд.: А. В. Солахаў, В. В. Шур; М-ва адукацыі РБ, Мазырскі дзярж. пед. ун-т. – Мазыр: УА МДПУ, 2006. – С. 168–170.

18. Кузьменка, Г. У. Лексіка-семантычныя асаблівасці айконімаў-кампазітаў Гомельшчыны / Г. У. Кузьменка // Актуальныя пытанні славянскай ономастыкі. III Міжнародная навуковая канф. “Славянская ономастыка в ареальном, этимологическом аспектах” 6 – 7 кастрычніка 2006 г.: [матэрыялы] / Отв. ред. Р. М. Козлова. – Гомель: ГГУ им Ф. Скорины, 2006. – С.129 – 137.

19. Лемцюгова, В. П. Беларуская айканімія. Лінгвістычны аналіз назваў населеных пунктаў Мінскай вобласці / В. П. Лемцюгова. – Мінск: Навука і тэхніка, 1970. – 155 с.

20. Лемцюгова, В. П. Восточнославянская ойконимия апеллятивного происхождения. Названия типов поселений / В. П. Лемцюгова. – Минск: Наука и техника, 1983. – 198 с.

21. Лемцюгова, В. П. Тапонімы распаўсюджаюць: навукова-папулярныя эцюды / В. П. Лемцюгова. – Мінск: Літаратура і Мастацтва, 2008. – 416 с.

22. Лыч, Л. М. Назвы зямлі беларускай / Л. М. Лыч. – Мінск: Універсітэцкае, 1994. – 126 с.

23. Мезенка, Г. М. Словаўтваральная структура гадонімаў Гомеля / Г. М. Мезенка // Беларуская мова: міжвед. зб.– Мінск: Універсітэцкае, 1989. Вып. 17. – С. 80–87.

24. Мезенко А. М. Урбанонимия Белоруссии / А. М. Мезенко. – Минск: Университетское, 1991. – 166 с.

25. Мезенка, Г. М. Беларуская анамастыка / Г. М. Мезенка. – Мінск: Вышэйшая школа, 1997. – 119 с.

26. Мезенко, А. М. Имя внутригородского объекта в истории. Об урбанонимах Беларуси XIV – нач. XX вв.: науч. изд. / А. М. Мезенко – Минск: Вышэйшая школа, 2003. – 296 с.
27. Мезенка, Г. М. Беларуская антрапанімія: вучэбны дапаможнік / Г. М. Мезенка (наук. рэд.) [і інш.] – Віцебск: УА “ВДУ імя П. М. Машэрава”, 2009. – 254 с.
28. Подольская, Н. В. Типовые восточнославянские топоосновы. Словообразовательный анализ / Н. В. Подольская. – М.: Наука, 1983. – 158 с.
29. Поспелов, Е. М. Топонимика и картография / Е. М. Поспелов. – М.: Мысль, 1971. – 256 с.
30. Рогалеў, А. Ф. Сцежкі ў даўніну: Геагр. назвы Беларус. Палесся : навуц.-папул. выданне / А. Ф. Рогалеў. – Мінск: Полымя, 1992. – 159 с.
31. Рогалев, А. Ф. Этнотопонимия Беларуси (на фоне этнической истории) / А. Ф. Рогалев. – Гомель: ГГУ им. Ф. Скорины, 1993. – 168 с.
32. Рогалев, А. Ф. От Гомеюка до Гомеля. Городская старина в фактах, именах, лицах: научно-популярное издание / А. Ф. Рогалев. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – Гомель: Барк, 2006. – 220 с.
33. Рогалеў, А. Ф. Назвы бацькаўшчыны (тапанімія Беларусі) / А. Ф. Рогалеў. – Гомель: Барк, 2008. – 216 с.
34. Рогалев, А. Ф. Географические названия в калейдоскопе времён / А. Ф. Рогалев. – Гомель: Барк, 2008. – 256 с.
35. Смаль, Н. Р. Гідранімія і айканімія Пабужжа. Праблема ўзаемадзеяння / Н. Р. Смаль // Аўтарэф. дысерт. на атрым. вуч. ступені канд. філал. навук. – Мінск: 1966. – 17 с.
36. Суперанская, А. В. Что такое топонимика? / А. В. Суперанская. – М.: Наука, 1975. – 176 с.
37. Сядоў, В. В. Старажытная тапанімія на беларускай тэрыторыі. / В. В. Сядоў // Пытанні беларускай тапанімічнай канферэнцыі (1–3 снежня 1967 г.) – Мінск: Вышэйшая школа, 1970. – С. 17–25.
38. Толстой, Н. И. О лингвистическом изучении Полесья / Н. И. Толстой // Полесье (Лингвистика. Археология. Топонимика) – М.: Наука, 1968. – С. 5–17.
39. Топоров, В. Н., Трубочёв, О. Н. Лингвистический анализ гидронимов Верхнего Поднепрья / В. Н. Топоров, О. Н. Трубочёв. – М., 1962. – 270 с.
40. Шпилевский, П. М. Путешествие по Полесью и белорусскому краю / П. М. Шпилевский; Предисл., текстол. подгот., прим. и коммент. С. А. Кузнецовой. – Минск: Беларусь, 2004. – 251 с.
41. Шур, В. В. 3 гісторыі ўласных імёнаў / В. В. Шур; пад рэд. П. У. Сцяцко. – Мінск: Выш. шк., 1993. – 156 с.

42. Шур, В. В. Беларускія ўласныя імёны: Бел. антрапаніміка і тапаніміка : дапам. для настаўнікаў / В. В. Шур. – Мінск: Маст. літ., 1998. – 239 с.

43. Шур, В. В. Анамастычная лексіка ў беларускай мастацкай літаратуры : навук. выданне / В. В. Шур. – Мінск: УП “Тэхнапрынт”, 2002. – 228 с.

44. Яшкін, І. Я. Беларускія геаграфічныя назвы. Тапаграфія. Гідралогія / І. Я. Яшкін; рэд. д. філ. н. М. В. Бірыла. – Мінск: Навука і тэхніка, 1971. – 256 с.

ДАДАТКОВАЯ

45. Адамовіч, Я. М. Мікратапанімічныя назвы / Я. М. Адамовіч; пад рэд. Ф. Янкоўскага – Мінск: Вышэйшая школа, 1971. – 112 с.

46. Антонова, С. О чём говорят названия рек / С. Антонова // Наука и жизнь, 1982, № 10. – С. 86.

47. Багаедава, Т. М. Праславянская гідранімія ў басейне ракі Сож: фітафорныя назвы / Т. М. Багаедава // Известия Гомельского государственного университета им. Ф. Скорины. № 1 (10). Беларуская мова-26. – Гомель, 2002. – С. 3–8.

48. Богоедова, Т. Н. Наровля: к этимологии названия / Т. Н. Богоедова // Традыцыі матэрыяльнай і духоўнай культуры Усходняга Палесся. Матэрыялы Міжнароднай навуковай канферэнцыі (Гомель, 20-21 мая 2004 г.). У 2 ч. / гал. рэд. А. А. Станкевіч. Частка 2. – Гомель: ГДУ імя Ф. Скарыны. – С. 72–75.

49. Багамольнікава, Н. А. Гісторыя Лоеўшчыны ў тапанімічных назвах / Н. А. Багамольнікава // Лоеўшчына... бэзавы рай, песенны край: сучасны стан традыцыйнай культуры Лоеўшчыны. – Гомель: Сож, 2007. – С. 430 – 432.

50. Багамольнікава, Н. А. “Зямля мая – мой кут адзіны”. Гісторыя краю ў тапанімічных назвах / Н. А. Багамольнікава // Зямля чароўная дабра. Добрушскі край: гісторыя і сучаснасць: манаграфія / пад агульнай рэд. А. А. Станкевіч. – Гомель: Палесдрук, 2008. – 315 / 28 с.

51. Барашков, В. Ф. Знакомые с детства названия / В. Ф. Барашков. – М.: Просвещение, 1982. – 111 с.

52. Бобрык, У. А. Гідранімічныя назвы Петрыкаўшчыны / У. А. Бобрык // Чарнобыль і духоўная спадчына беларускага народа. Матэрыялы навуковых чытанняў (Гомель, 25 красавіка 1991 г.) – Гомель: ГДУ, 1991. – С. 29–31.

53. Вартаньян, Э. А. История с географией, или жизнь и приключения географических названий / Э. А. Вартаньян. – М.: Детская литература, 1986. – 238 с.

54. Гуліцкая, В. А. Тыпалагічнае апісанне гідронімаў Беларускага Палесся / В. А. Гуліцкая, Л. І. Злобін // Беларуская мова. Вып. 15.—Мінск: Універсітэцкае, 1987. — С. 19–27.

55. Емельяновіч, В. М. Геаграфічная тэрміналогія як крыніца мікратапаніміі (На матэрыяле Пружанскага і Камянецкага раёнаў Брэсцкай вобл. / В. М. Емельяновіч // Беларуская аанамастыка. — Мінск: Навука і тэхніка, 1985. — С. 87–97.

56. Желэзняк, І. М. Ойконім Мозыр у слов'янскаму контекст / І. М. Желэзняк // Надзённыя праблемы лексікалогіі і аанамастыкі славянскіх моў: зборнік навук. арт. / адк. рэд.: А. В. Солахаў, В. В. Шур; М-ва адукац. РБ, Мазырскі дзярж. пед. ун-т. — Мазыр: УА МДПУ, 2006. — С. 161–162.

57. Казлова, Р. М. Палеская Моза, Мозыр / Мазыр (храналагічна-этымалагічны аспект) / Р. М. Казлова // Надзённыя праблемы лексікалогіі і аанамастыкі славянскіх моў: зборнік навуковых артыкулаў / рэд.: А. В. Солахаў, В. В. Шур; М-ва адукац. РБ, Мазырскі дзярж. пед. ун-т. — Мазыр: УА МДПУ, 2006. — С. 165–166.

58. Кузьміч, Л. П. Чачэршчына: з этналінгвістычных назіранняў / Л. П. Кузьміч // УІ Навуковыя чытанні, прысвечаныя 120-годдзю з дня нараджэння акадэміка НАН Беларусі С. М. Некрашэвіча. Зб. навук. арт. (г. Гомель, 23 мая 2003 г.) / Гал. рэд. А. А. Станкевіч. — Гомель: ГДУ імя Ф. Скарыны, 2003. — С. 147–151.

59. Кузьміч, Л. П. Пра што гаворыць тураўскае слова / Л. П. Кузьміч // Слово в культуре: сб. научн. ст.: в 2 ч. — Ч. 1: Актуальныя пытанні беларускага мовазнаўства. Язык в этнокультурном аспекте. Иностранные языки в XXI столетии. Студенческая наука — 2004 / под общ. ред. Л. С. Банниковой, В. И. Ковалёва. — Гомель: ГГУ им. Ф. Скорины, 2004. — С. 51–54.

60. Кузьміч, Л. П. Рэчыцкі раён: з этналінгвістычных назіранняў / Л. П. Кузьміч // Традыцыі матэрыяльнай і духоўнай культуры Усходняга Палесся: праблемы вывучэння і захавання ў постчарнобыльскі час: зб. навук. артыкулаў / гал. рэд. А. А. Станкевіч [і інш.] — Гомель: ГДУ імя Ф. Скарыны, 2006. — С. 321–322.

61. Лемцюгова, В. П. Роздум над лёсам і правапісам беларускіх уласных геаграфічных назваў / В. П. Лемцюгова // Звязда 2002 г., 3, 4 і 5 красавіка

62. Мезенка, Г. М. Структурна-граматычныя тыпы урбанімаў Віцебска 1838 і 1889 гг. / Г. М. Мезенка // Беларуская мова: міжвед. зб. Вып. 15. — Мінск: Універсітэцкае, 1987. — С. 138–142.

63. Мурзаев, Э. М. География в названиях / Э. М. Мурзаев. — М.: Наука, 1979. — 163 с.

64. Попов, А. И. Следы времён минувших / А. И. Попов. — Ленинград: Наука, 1981. — 206 с.

65. Пракопчык, Л. Ц. Адкуль у вёскі імя / Л. Ц. Пракопчык. – Мн.: Юнацтва, 1981. – 111 с.

66. Радзіваноўская, Н. А. Айконімы, суадносныя з назвамі расліннага свету: структура, утварэнне, пашырэнне: аўтарэфер. дыс. ... канд. філал. навук: 10.02.01 / Н. А. Радзіваноўская; БДПУ імя Максіма Танка. – Мінск, 2003. – 20 с.

67. Смолицкая, Г. П. Речки-деревья / Г. П. Смолицкая // Русская речь, 1969, № 1. – С. 94–98.

68. Хмара, А. В. Лоев: к вопросу о происхождении / А. В. Хмара // Гісторыя Лоеўскай зямлі. Факты. Каментарыі. Матэрыялы міжнароднай навук.-практычнай канферэнцыі, прысвечанай 500-годдзю ўтварэння г.п. Лоеў, (Лоеў, 20 кастрычніка 2005 г.) / рэд. кал. С. А. Чаропка (адк. рэд.) [і інш.] – Гомель: УА “ГДУ імя Ф. Скарыны”, 2006. – С. 187–190.

Навукова-метадычныя матэрыялы

69. Багамольнікава, Н. А. Айканімія Гомельшчыны: слоўнік / Н. А. Багамольнікава, А. А. Станкевіч; навук. рэд. В. П. Лемцюгова. – Гомель: УА “ГДУ імя Ф.Скарыны”, 2003. – 392 с.

70. Гарады і вёскі Беларусі: давед. выданне / С. В. Марцэлеў // Гомельская вобласць. Т. 1. Кн. 1. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя. – 2004. – 629 с.; Т. 2. Кн.2. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя. – 2005. – 518 с.

71. Гомель: Энциклопедический словарь / Белорус. Сов. Энцикл.; редкол. И. П. Шамякин (гл. ред.) [и др.] – Минск: БелСЭ, 1990. – 527 с.

72. Жучкевич, В. А. Краткий топонимический словарь Белоруссии / В. А. Жучкевич. – Минск: Изд. БГУ, 1974. – 448 с.

73. Иванова, А. А. Микротопонимия Мозырского Полесья / А. А. Иванова. – 2-е изд. – Мозырь: МГПУ им. И. П. Шамякина, 2003. – 220 с.

74. Их именами названы...: Энцикл. справочник / БелСЭ; редкол.: И. П. Шамякин (гл. ред.) [и др.] – Минск: БелСЭ, 1987. – 711 с.

75. Матэрыялы да слоўніка гідронімаў Гомельшчыны // Беларуская мова: зб. навук. арт. – Мінск: Універсітэцкае, 1987. – Вып. 15. – С. 110–157; 1988. – Вып. 16. – С. 131–153; 1989. – Вып. 17. – С. 157–176; 1990. – Вып. 18. – С. 112–158; 1991. – Вып. 19. – С. 108–168; 1993. – Вып. 20, Гомель: ГДУ імя Ф. Скарыны – С. 87–147; 1996. – Вып. 22. – С. 124–253.

76. Мурзаев, Э. М. Словарь народных географических терминов / А. М. Мурзаев. – М.: Мысль, 1984. – 653 с.

77. Назвы населеных пунктаў Рэспублікі Беларусь: Мін. вобл. : нармат. давед. / І. А. Гапоненка [і інш.]; пад агул. рэд. В. П. Лемцюговай. – Мінск: Тэхналогія, 2003. – 605 с.

78. Назвы населеных пунктаў Рэспублікі Беларусь: Гродзен. вобл. : нармат. давед. / І. А. Гапоненка [і інш.]; пад агул. рэд. В. П. Лемцюговай. – Мінск: Тэхналогія, 2006. – 471 с.

79. Назвы населеных пунктаў Рэспублікі Беларусь: Гомел. вобл. : нармат. давед. / Н. А. Багамольнікава [і інш.]; пад агул. рэд. В. П. Лемцюговай. – Мінск: Тэхналогія, 2006. – 382 с.

80. Назвы населеных пунктаў Рэспублікі Беларусь: Магіл. вобл. : Нармат. дав. / У. М. Генкін, І. Л. Капылоў, В. П. Лемцюгова; пад рэд. В. П. Лемцюговай. – Мінск: Тэхналогія, 2009. – 669 с.

81. Назвы населеных пунктаў Рэспублікі Беларусь: Віцеб. вобл. : нарм. дав. / І. А. Гапоненка [і інш.]; пад рэд. В. П. Лемцюговай. – Мінск: Тэхналогія, 2007. – 407 с.

82. Памяць: Гіст.-дакум. хроніка Акцябрскага р-на / рэдкал.: У. І Лемяшонак (гал. рэд.) [і інш.]; маст. Э. Э. Жакевіч. – Мінск: БЕЛТА, 1997. – 478 с.

83. Памяць: Брагінскі р-н: Гіст.-дакум. хронікі гарадоў і р-наў Беларусі / уклад. І. Ф. Ганжураў; маст. Э. Э. Жакевіч. – Мінск: Маст. літ., 2003. – 750 с.

84. Памяць: Гіст.-дакум. хроніка Буда-Кашалёўскага р-на: у 2 кн. Кн. 1. / уклад. У. Я. Райскі; маст. Э. Э. Жакевіч. – Мінск: БЕЛТА, 2001. – 448 с.; Кн. 2. / уклад. У. Я. Райскі; маст. Э. Э. Жакевіч. – Мінск: БЕЛТА, 2002. – 544 с.

85. Памяць: Гіст.-дакум. хроніка Веткаўскага р-на / у 2 кн. Кн. 1. / уклад. У. Я. Райскі; маст. Э. Э. Жакевіч. – Мінск: БЕЛТА, 1997. – 376 с.; Кн. 2. / уклад. У. Я. Райскі; маст. Э. Э. Жакевіч. – Мінск: Беларусь, 1998. – 464 с.

86. Памяць: Гіст.-дакум. хроніка Гомельскага р-на / У 2-х кн. Кн. 1. / уклад. М. З. Башлакоў, Г. А. Карасік; маст. Э. Э. Жакевіч. – Мінск: БЕЛТА, 1998. – 376 с.; Кн. 2. / уклад. М. З. Башлакоў, Г. А. Карасік; маст. Э. Э. Жакевіч. – Мінск: БЕЛТА, 1998. – 414 с.

87. Памяць: Гіст.-дакум. хроніка Гомеля / у 2 кн. Кн. 1. / уклад. П. П. Рабянок; маст. Э. Э. Жакевіч. – Мінск: БЕЛТА, 1998. – 608 с.; Кн. 2. / уклад. П. П. Рабянок; маст. Э. Э. Жакевіч. – Мінск: БЕЛТА, 1999. – 558 с.

88. Памяць: Гіст.-дакум. хроніка Добрушскага р-на / у 2 кн. Кн. 1. / укл. П. П. Рабянок; маст. Э. Э. Жакевіч. – Мінск: Маст. літ., 1999 – 358 с.

89. Памяць: Гіст.-дакум. хроніка Ельскага р-на / укл. У. М. Вягера і інш.; маст. Э. Э. Жакевіч. – Мінск: Ураджай, 2001. – 487 с.

90. Памяць: Гіст.-дакум. хроніка Жлобіна і Жлобінскага р-на / рэдкал.: Г. П. Пашкоў (гал. рэд.) [і інш.]; маст. Э. Э. Жакевіч. – Мінск: БелЭн, 2000. – 752 с.

91. Памяць: Гіст.-дакум. хроніка Жыткавіцкага р-на / рэдукл. В. Ф. Феранц; маст. Э. Э. Жакевіч. – Мінск: Ураджай, 1994. – 767 с.

92. Памяць: Гіст.-дакум. хроніка Калінкавіцкага р-на / рэдукл. В. Р. Феранц; маст. Э. Э. Жакевіч. – Мінск: Ураджай, 1999. – 798 с.

93. Памяць: Кармянскі р-н: Гіст.-дакум. хронікі гарадоў і р-наў Беларусі / рэдкал. М. Я. Дзяткоў [і інш.]; маст. Э. Э. Жакевіч. – Мінск: Беларусь, 2003. – 462 с.

94. Памяць: Гіст.-дакум. хроніка Лельчыцкага р-на / уклад. М. З. Башлакоў, Дз. С. Жук; маст. Э. Э. Жакевіч. – Мінск: Паліграффармленне, 2002. – 606 с.

95. Памяць: Гіст.-дакум. хроніка Лоеўскага р-на / рэдкал. Г. П. Пашкоў (гал. рэд.) [і інш.]; маст. Э. Э. Жакевіч. – Мінск: БелЭн, 2000. – 592 с.

96. Памяць: Гіст.-дакум. хроніка Мазыра і Мазырскага р-на / укл. М. К. Капач, В. Р. Феранц; маст. Э. Э. Жакевіч. – Мінск: Маст. літ., 1997. – 574 с.

97. Памяць: Гіст.-дакум. хроніка Нараўлянскага р-на / укл. П. П. Рабянок, К. Ф. Ярмоленка; маст. Э. Э. Жакевіч. – Мінск: БЕЛТА, 1998. – 448 с.

98. Памяць: Гіст.-дакум. хроніка Петрыкаўскага р-на / рэдукл. В. Р. Феранц; маст. Э. Э. Жакевіч. – Мінск: Ураджай, 1995. – 639 с.

99. Памяць: Гіст.-дакум. хроніка Рэчыцкага р-на / у 2 кн. Кн. 1. / укл. П. П. Рабянок; маст. Э. Э. Жакевіч. – Мінск: Беларусь, 1998 – 503 с. Кн. 2. / укл. П. П. Рабянок; маст. Э. Э. Жакевіч. – Мінск: Маст. літ., 1998. – 327 с.

100. Памяць: Гіст.-дакум. хроніка Рагачоўскага р-на / Беларус. Энцыкл.; Гал. рэд. Беларус. Энцыкл.: Б. І. Сачанка (гал. рэд.) [і інш.]; маст. А. М. Хількевіч. – Мінск: БелЭн, 1994. – 535 с.

101. Памяць: Светлагорск і Светлагорскі р-н: Гіст.-дакум. хронікі гарадоў і р-наў Беларусі. / у 2 кн. Кн. 1. / укл. П. П. Рабянок; рэдкал. У. Дз. Бурачонак [і інш.]; маст. Э. Э. Жакевіч. – Мінск: Беларусь, 2000. – 511 с.; Кн. 1. / укл. П. П. Рабянок; рэдкал. У. Дз. Бурачонак і інш.; маст. Э. Э. Жакевіч. – Мінск: Беларусь, 2003. – 750 с.

102. Памяць: Гіст.-дакум. хроніка Хойніцкага р-на / БелЭн; рэдкал.: М. А. Ткачоў (гал. рэд.) [і інш.]; маст. Э. Э. Жакевіч. – Мінск: БелЭн, 1993. – 383 с.

103. Памяць: Гіст.-дакум. хроніка Чачэрскага р-на / укл. У. Я. Райскі, Я. А. Шыпенка; маст. Э. Э. Жакевіч. – Мінск: БЕЛТА, 2000. – 622 с.

104. Подольская, Н. В. Словарь русской ономастической терминологии: науч. изд. / Н. В. Подольская. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Наука, 1988. – 192 с.

105. Природа Белоруссии: Попул. энцикл. / БелСЭ; Редк.: И. П. Шамякин (гл. ред.) [и др.] – Минск: БелСЭ, 1886. – 599 с.

106. Рагаўцоў, В. І. Анамастычны слоўнік Магілёўшчыны / В. І. Рагаўцоў, С. Я. Кечык. – Магілёў: МДУ імя А.А. Куляшова, 2000. – 168 с.

107. Рапановіч, Я. Н. Слоўнік назваў населеных пунктаў Віцебскай вобласці / Я. Н. Рапановіч; рэд. П. П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка, 1977. – 504 с.

108. Рапановіч Я. Н. Слоўнік назваў населеных пунктаў Брэсцкай вобласці / Я. Н. Рапановіч; рэд. П. П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка, 1980. – 176 с.

109. Рапановіч, Я. Н. Слоўнік назваў населеных пунктаў Мінскай вобласці / Я. Н. Рапановіч; рэд. П. П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка, 1981. – 358 с.

110. Рапановіч, Я. Н. Слоўнік назваў населеных пунктаў Гродзенскай вобласці / Я. Н. Рапановіч; рэд. П. П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка, 1982. – 319 с.

111. Рапановіч, Я. Н. Слоўнік назваў населеных пунктаў Магілёўскай вобласці / Я. Н. Рапановіч; рэд. П. П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка, 1983. – 240 с. 104.

112. Рапановіч, Я. Н. Слоўнік назваў населеных пунктаў Гомельскай вобласці / Я. Н. Рапановіч; рэд. П. П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка, 1986. – 240 с.

113. Рогалев, А. Ф. Географические названия Гомельщины: учебное пособие: в 2 частях. Часть 2. Историко-топонимический словарь Ветковского района Гомельской области. / А. Ф. Рогалев. – Гомель: ГГУ им. Ф. Скорины, 1992. – 99 с.

114. Рогалев, А. Ф. Родные названия: Топонимический словарь Гомеля и окрестностей / А. Ф. Рогалев. – Гомель: Общественное объединение “Белорусское общество “Книга”, 2003. – 168 с.

115. Рогалев, А. Ф. Топонимический словарь Ветковского района Гомельской области: справочное издание / А. Ф. Рогалев. – Гомель: Общество с дополнительной ответственностью “Барк”, 2004. – 196 с.

116. Толстой, Н. И. Славянская географическая терминология / Н. И. Толстой. – М.: Наука, 1969. – 261 с.

117. Тураўскі слоўнік: у 5 т. склад.: А. А. Крывіцкі, [і інш.]. Т.1: А – Г / – Мінск: Навука і тэхніка, 1982 – 254 с.; Т. 2: Д – К. – Мінск: Навука і тэхніка, 1982 – 271 с.; Т. 3: Л – О. – Мінск: Навука і тэхніка, 1984 – 311 с.; Т. 4: П – Р. – Мінск: Навука і тэхніка, 1985 – 360 с.; Т. 5: С – Я. – Мінск: Навука і тэхніка, 1987 – 423 с.

118. Шахоўская, С.У. Беларуская анамастычная лексікаграфія: фарміраванне, сучасны стан, вектары развіцця / С.У. Шахоўская; навук. рэд. П.А. Міхайлава. – Мн.: Красная звезда, 2012. – 258 с.

119. Янкова, Т. С. Дыялектны слоўнік Лоеўшчыны: слоўнік / Т. С. Янкова. – Мінск: Навука і тэхніка, 1982. – 432 с.

Дадатак А (абавязковы)

Прыкладная тэматыка рэфератаў

1. Параўнальны аналіз сучаснага стану вывучэння раздзелаў анамастыкі.
2. Легенды, звязаныя з паходжаннем онімаў роднага краю.
3. Працэс перайменаванняў у айканіміі Гомельшчыны.
4. Працэс перайменаванняў ва ўрбанонімах Гомеля (раённых цэнтраў вобласці).
5. Тыпалогія анамастычных разрадаў Гомельшчыны на лексіка-семантычным узроўні.
6. Адметнасці анамастычных класаў Гомельшчыны на лексіка-семантычным узроўні.
7. Спосабы, тыпы, мадэлі айконімаўтварэння.
8. Спосабы, тыпы, мадэлі гідронімаўтварэння.
9. Спосабы, тыпы, мадэлі ўтварэння гадонімаў.
10. Спосабы, тыпы, мадэлі ўтварэння ойкадамонімаў.
11. Спосабы, тыпы, мадэлі ўтварэння эклезіёнімаў.
12. Паходжанне назваў абласных цэнтраў Беларусі.
13. Паходжанне назваў буйных рэк Беларусі.
14. Тапанімічныя назвы Гомельшчыны этнанімічнага паходжання.
15. Лексікаграфічная работа па анамастыцы на Гомельшчыне.
16. З’ява сінаніміі ў тапаніміі Гомельшчыны.
17. З’ява антаніміі ў тапаніміі Гомельшчыны.
18. З’ява аманіміі ў тапаніміі Гомельшчыны.